

EXPLOATAREA SEXUALĂ ȘI ABUZUL SEXUAL FAȚĂ DE COPII

**Implementarea Convenției de la
Lanzarote de către Republica Moldova**

CHIȘINĂU 2017

Contents

Introducere	4
Metodologia cercetării	5
Terminologia de lucru	6
Sumar executiv	7
Lista abrevierilor	9
1. PREZENTARE GENERALĂ A SITUAȚIEI ACTUALE PRIVIND EXPLOATAREA SEXUALĂ ȘI ABUZUL SEXUAL FAȚĂ DE COPII	10
2. MĂSURI DE PREVENIRE	12
2.1. Pregătirea profesională și sensibilizarea persoanelor care lucrează cu copiii	13
2.2. Selectarea și angajarea persoanelor care urmează să interacționeze cu copiii în activitatea pe care o vor desfășura	16
2.3. Măsuri educative pentru copii	18
2.4. Programe sau măsuri de intervenție preventivă adresate potențialilor agresori	19
2.5. Măsuri destinate publicului larg	19
2.5.1. Campanii de sensibilizare privind problema ESASC	19
2.5.2. Reglementări privind reflectarea subiectului exploatării sexuale și abuzului sexual față de copii în mass-media	20
2.6. Implicarea sectorului privat, a mass-mediei și a societății civile în activități de prevenire	21
Concluzii la capitolul 2	24
2.7. Recomandări.....	24
3. PROTECȚIA ȘI ASISTENȚA COPIILOR-VICTIME	26
3.1. Principii generale de acordare a asistenței copiilor, victime ale exploatării sexuale și abuzului sexual	27
3.2. Raportarea suspiciunilor de exploatare sexuală și abuz sexual față de copii.....	28
3.3. Linii de asistență pentru victime și rudele acestora.....	28
3.4. Asistență în recuperarea fizică și psihosocială a copilului-victimă	29
3.4.1. Asistență pe termen scurt și pe termen lung acordată victimei.....	29
3.4.2. Măsuri de retragere a copiilor-victime din familiile abuzive și de îndepărtare a abuzatorului din mediul său familial	31
3.4.3. Asistența persoanelor apropiate victimei	31
Concluzii la Capitolul 3	32
Recomandări	32
4. PROGRAME SAU MĂSURI DE INTERVENȚIE PENTRU ABUZATORI	33
4.1. Programe de intervenție la etapa prezentințială destinate agresorilor sexuali adulți și minori	34

4.2. Programe de intervenție la etapa sentințială destinate agresorilor sexuali adulți și minori	35
4.3. Programe de intervenție la etapa postpenitenciară destinate agresorilor adulți și minori	35
4.4. Evaluarea riscului de recidivă	36
4.5. Evaluarea eficienței programelor sau măsurilor.....	36
4.6. Informarea și consimțământul beneficiarilor programelor de intervenție.....	37
Concluzii la capitolul 4.....	38
Recomandări	38
5. COORDONARE ȘI COOPERARE.....	39
5.1. Cadrul politicilor publice privind exploatarea sexuală și abuzul sexual față de copii.....	40
5.2. Coordonare și cooperare la nivel național	41
5.2.1. Coordonare în prevenirea și combaterea abuzului și exploatării sexuale față de copii.....	41
5.2.2. Instituții responsabile de promovarea drepturilor copiilor	44
5.2.3. Colectare de date.....	44
5.2.4. Consultarea opiniei copiilor în procesul de elaborare a politicilor și programelor naționale	46
5.3. Cooperarea internațională în domeniul prevenirii și combaterii exploatării sexuale și abuzului sexual față de copii	47
Concluzii la capitolul 5.....	50
Recomandări	50
CONCLUZII GENERALE	51
RECOMANDĂRI GENERALE	53
Resurse informaționale	55
Anexa 1. Informație statistică privind numărul infracțiunilor cu caracter sexual comise asupra minorilor în perioada 2012-2016. Sursa: MAI	57
Anexa 2. Informație statistică privind infracțiunile prevăzute la art. 172, alin. (2), lit. b), art. 175, art. 1751, art. 2081 CP RM, săvârșite în mediul online în perioada 2012-2016. Sursa CCCI	58
Anexa 3. Lista specialiștilor intervievați.....	58
Anexa 4. Date despre interviurile semi-structurate realizate	59

Introducere

Conștientizând pericolul abuzului și exploatării sexuale față de copii, în anul 2012 Republica Moldova a ratificat *Convenția Consiliului Europei pentru protecția copiilor împotriva exploatării sexuale și a abuzurilor sexuale* (încheiată la data de 25 octombrie 2007 în Spania, Lanzarote; în continuare – *Convenția de la Lanzarote*)¹. Punând accent pe apărarea în mod exclusiv a intereselor copilului, Convenția stabilește domeniile de intervenție, prioritățile și definițiile comune clare, urmărind armonizarea legislației penale a statelor semnatare, abordarea multidisciplinară în prevenirea și combaterea acestor infracțiuni și asigurarea protecției copiilor-victime.

Ratificarea Convenției de la Lanzarote de către Republica Moldova îi impută statului obligația de conformare a cadrului legal și instituțional la standardele impuse de Convenție. Pentru a evalua modul în care prevederile sale sunt realizate în practică, a fost creat un mecanism independent de monitorizare – Comitetul de la Lanzarote își asumă dreptul de a monitoriza periodic progresele și realizările Statelor semnatare ale Convenției, facilitând colectarea, analiza și schimbul de informații, experiență și bune practici între ele. Comitetul de la Lanzarote desfășoară o monitorizare tematică, temele fiind diferite pentru fiecare rundă de monitorizare. Până în prezent, a fost desfășurată o rundă de monitorizare tematică cu genericul „Protecția copiilor față de abuzul sexual în cercul de încredere” și una în regim de urgență – „Protecția copiilor afectați de criza refugiaților față de exploatare și abuz sexual”. În anul 2017 se va desfășura a doua rundă de monitorizare tematică: „Protecția copiilor împotriva exploatării sexuale și abuzului sexual realizat cu utilizarea tehnologiilor informaționale și comunicațiilor (TIC)”.

Prezenta lucrare reprezintă o cercetare exploratorie, ce urmărește să stabilească o viziune de ansamblu asupra măsurilor întreprinse de către stat în domeniul prevenirii și combaterii abuzului și exploatării sexuale față de copii. AO Centrul Internațional „La Strada”, prin acest „exercițiu”, își propune să reflecte practicile naționale și provocările existente cu care se confruntă autoritățile publice în lupta împotriva abuzului și exploatării sexuale.

1 Legea nr. 263 din 19.12.2011 cu privire la ratificarea Convenției Consiliului Europei pentru protecția copiilor împotriva exploatării sexuale și a abuzurilor sexuale. (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2012, nr. 21-24, art. 56.)

Metodologia cercetării

- Scopurile cercetării sunt următoarele:
- elaborarea unor recomandări care să coreleze cu standardele Convenției de la Lanzarote pe aspecte de prevenție, protecție și coordonare a eforturilor statului în lupta împotriva abuzului și exploatării sexuale;
- angajarea reprezentanților autorităților publice centrale, a autorităților publice locale, a organizațiilor neguvernamentale, dar și a unor reprezentanți ai sectorului privat într-un dialog public privind îmbunătățirea acțiunilor întreprinse la elaborarea, monitorizarea și evaluarea măsurilor de implementare a prevederilor Convenției de la Lanzarote;
- cercetarea condițiilor existente de aplicare a prevederilor Convenției de la Lanzarote, și anume: cadrul legislativ și normativ național, cadrul instituțional, nivelul de cunoștințe și abilități ale specialiștilor, managementul informațional și coordonarea activităților.

Sarcinile prezentei cercetări vizează următoarele aspecte:

- analiza măsurilor întreprinse pentru prevenirea abuzului și exploatării sexuale față de copii, asigurarea protecției și asistenței copiilor-victime, dar și pentru pedepsirea infractorilor.
- identificarea realizărilor și restanțelor de implementare a Convenției de la Lanzarote de către Republica Moldova.

Pentru atingerea scopurilor și sarcinilor au fost utilizate următoarele metode de cercetare:

- analiza prevederilor Convenției de la Lanzarote, Raportului Explicativ al Convenției și a chestionarelor elaborate de către Comitetul de la Lanzarote;
- chestionarea, în cadrul interviurilor semi-structurate, a 28 de specialiști naționali, reprezentanți ai autorităților publice, reprezentanți ai organelor de drept și ai societății civile (vezi Anexa nr. 3. Lista specialiștilor intervievați);
- analiza cadrului legislativ și normativ național în domeniu;
- analiza secundară a studiilor din domeniu și a experienței de bune practici ale altor state.

Limitele prezentei cercetări

Cercetarea reflectă situația actuală în Republica Moldova privind lupta împotriva abuzului și exploatării sexuale față de copii. În prezenta cercetare a fost analizată implementarea Capitolelor II, III, IV, V, VIII și IX din Convenția de la Lanzarote. Capitolului VI „Drept penal material” și Capitolului VII „Cercetarea, urmărirea și dreptul procedural” au fost excluse, deoarece acestea vor fi subiect de cercetare în cadrul altui studiu.

Sarcinile cercetării nu includ evaluarea politicii de stat în domeniu conform standardelor Organizației pentru Dezvoltare și Cooperare Economică (în continuare - OCDE) în baza criteriilor recunoscute la nivel internațional (relevanță, impact, eficiență, eficacitate și durabilitate). De asemenea, e necesar de menționat că la elaborarea acestei cercetări nu au participat copiii, victime ale abuzului și exploatării sexuale, dar nici reprezentanții lor.

Terminologia de lucru

Infrațiuni prevăzute de Convenție – abuzul sexual, infracțiunile referitoare la prostituția infantilă, infracțiunile referitoare la pornografia infantilă, infracțiunile ce țin de participarea unui copil la spectacole pornografice, coruperea copiilor, acostarea copiilor în scopuri sexuale.

Abuz sexual² –

- a. activități sexuale cu un copil care nu a împlinit vârsta legală pentru viața sexuală;
- b. activități sexuale cu un copil dacă:
 - se folosesc constrângerea, forța ori amenințările;
 - se abuzează de o poziție recunoscută ca fiind de încredere, de autoritate sau de influență asupra copilului, inclusiv în cadrul familiei;
 - se abuzează de o situație de vulnerabilitate deosebită a copilului, mai ales datorită unui handicap psihic sau fizic ori datorită unei situații de dependență.

Exploatare sexuală – orice acțiune criminală cu caracter sexual, care umilește copiii și prezintă pericol integrității lor fizice și psihosociale, care are la bază elementul comercial și implică:

- incitarea sau constrângerea implicării în activități sexuale ilegale;
- exploatarea copiilor în scopul prostituției sau al altor practici sexuale ilegale;
- exploatarea copiilor în scopul producției de spectacole sau de materiale cu caracter pornografic.

2 În conformitate cu art. 18 din Convenția de la Lanzarote.

Sumar executiv

Prezenta cercetare oferă o imagine de ansamblu asupra măsurilor întreprinse de stat în scopul implementării prevederilor Convenției de la Lanzarote – prevenirii și combaterii tuturor formelor de abuz și exploatare sexuală față de copii. Scopul urmărit este de a descrie măsurile întreprinse de către stat în conformitate cu prevederile Convenției de la Lanzarote și identificarea restanțelor la implementarea ei, ceea ce ar servi ca și bază pentru elaborarea recomandărilor pentru cadrul politicilor publice, formularea unor propuneri de *lege ferenda*, precum și analiza oportunității sau necesității întreprinderii altor tipuri de măsuri.

În această cercetare au fost trecute în revistă principalele **prevederi legislative și normative**, în contextul instituțional existent. Au fost analizate eforturile întreprinse de stat în vederea **consolidării capacităților specialiștilor, managementului informațional și coordonării activităților**. Ca metode de cercetare au fost analizate principalele surse naționale în domeniu, resurse informaționale puse la dispoziție de Comitetul de la Lanzarote și Comitetul de Miniștri și au fost chestionați în cadrul unor interviuri semi-structurate reprezentanți ai autorităților publice centrale, ai autorităților publice locale, ai organizațiilor neguvernamentale și ai sectorului privat.

După ratificarea Convenției de la Lanzarote, autoritățile statului au întreprins mai multe măsuri menite să **prevină** abuzul și exploatarea sexuală față de copii. Un rol esențial în desfășurarea activităților de prevenire îl au organizațiile neguvernamentale. Cu suportul acestora au fost desfășurate mai multe activități de sensibilizare a persoanelor din diferite sectoare care lucrează cu copiii, de educare a copiilor privind riscurile traficului de ființe umane și privind navigarea în siguranță pe Internet, de desfășurare a unor acțiuni de sensibilizare a publicului larg despre fenomen, inclusiv a sectorului privat, pentru a facilita implicarea lor în activități de prevenire. Una dintre problemele identificate este lipsa instruirilor organizate pentru specialiști privind problema abuzului și exploatării sexuale față de copii. Majoritatea instruirilor organizate au avut drept scop informarea acestora despre drepturile copiilor la general sau abilitarea lor de a implementa procedurile sectoriale sau intersectoriale de colaborare.

Cât privește **protecția și asistența** copiilor, victime ale abuzului și exploatării sexuale, în prezent funcționează două mecanisme de intervenție: mecanismul intersectorial de cooperare – cel ce vizează copiii în situație de risc – și mecanismul național de referire anti-trafic. În virtutea statutului special pe care îl au copiii, victime ale traficului de copii, atât cadrul legislativ, normativ și instituțional, cât și serviciile destinate copiilor, victime ale traficului, sunt mult mai dezvoltate și descentralizate decât în celelalte cazuri de abuz sau exploatare sexuală. Organizațiile neguvernamentale au un aport considerabil în asigurarea serviciilor specializate pentru această categorie de beneficiari, având și specialiști pregătiți.

Agresorii sexuali minori și adulți duc lipsă de servicii eficiente care să-i asiste chiar din momentul interacționării cu sistemul de justiție. Cele mai problematice etape sunt cea presentințială și post-penitenciară. La etapa presentințială, unicul serviciu de care pot beneficia persoanele pe durata urmăririi penale și a judecării cauzei penale, până la pronunțarea unei sentințe de condamnare, este elaborarea referatului presentințial de evaluare psihosocială. Lipsesc servicii psihologice specializate pentru copiii în conflict cu legea, lipsește și un mecanism de cooperare între autorități. Cât privește etapa sentințială, instituțiile penitenciare sunt în faza de pilotare a unui program de schimbare comportamentală a abuzatorilor sexuali. La etapa post-penitenciară cea mai mare provocare constă în integrarea copilului înapoi în societate în condițiile în care nu sunt întreprinse măsuri eficiente pentru a pregăti în acest sens autoritățile locale și membrii comunității la general.

Coordonarea eforturilor autorităților statului în lupta împotriva abuzului și exploatării sexuale și colaborarea la nivel intersectorial și intra-sectorial se realizează în baza celor două mecanisme existente. Prin urmare, colectarea de date la fel se realizează segmentat și există deficiențe considerabile în analiza acestora. Lipsa unui sistem unic de colectare de date și a unor cercetări calitative a datelor existente duce la imposibilitatea evaluării obiective a diferitelor aspecte ce vizează abuzul și exploatarea sexuală.

Lipsește un document de politici unic care să includă toate acțiunile statului în vederea asigurării unui nivel mai înalt de protecție a copiilor, victime ale abuzului și exploatării sexuale. Aceasta complică exercițiul de monitorizare a eforturilor statului în implementarea prevederilor Convenției de la Lanzarote. Cu toate acestea, prevenirea și combaterea abuzului și exploatării sexuale este o prioritate pentru acțiunile Guvernului Republicii Moldova pe care o regăsim în mai multe documente de politici publice (Planul de acțiuni pentru anii 2016-2020 privind implementarea Strategiei pentru protecția copilului pe anii 2014-2020; Strategia Națională de prevenire și combatere a traficului de ființe umane pentru anii 2017-2022, proiect).

Problemele identificate au generat recomandări ce vizează: dezvoltarea de capacități a specialiștilor care lucrează cu copiii; continuarea eforturilor pentru educația în școli a copiilor și tinerilor privind riscurile exploatării sexuale și abuzului sexual; elaborarea unor indicatori și categorii dezagregate în baza cărora să fie colectate datele despre exploatarea sexuală și abuzul sexual față de copii, identificarea autorității responsabile de prelucrarea acestor date și asigurarea analizei sistematice a acestora din perspectiva stării și evoluției diverselor aspecte ale fenomenului, precum și alte propuneri ce vizează prevenirea, protecția și asistența victimelor, programele pentru agresorii sexuali și coordonarea eforturilor statului.

Lista abrevierilor

API – Asociația Presei Independente
AO – Asociație Obștească
ASPM – Agenția de Stat pentru Protecția Moralității
ATIC – Asociația Companiilor TIC
CAP – Centrul de asistență și protecție a victimelor și potențialelor victime ale traficului de ființe umane
CCA – Consiliul Coordonator al Audiovizualului
CCCI – Centrul pentru Combaterea Crimelor Informatice
CIDDC – Centrul de Informare și Documentare privind Drepturile Copilului din Moldova
CCTP – Centrul pentru Combaterea Traficului de Persoane
CNPAC – Centrul Național de Prevenire a Abuzului față de Copii
DMPDC – Direcția Municipală pentru Protecția Drepturilor Copilului
EMD – Echipă Multidisciplinară
ESASC – Exploatarea sexuală și abuzul sexual față de copii
IGP – Inspectoratul General de Poliție
INI – Inspectoratul Național de Investigații
INJ – Institutul Național de Justiție
IPTV – Televiziune prin rețele IP
ISP – Prestatori de Servicii Internet
MAI – Ministerul Afacerilor Interne
MDOC – Misiuni diplomatice și oficii consulare
ME – Ministerul Educației (actualul MECC)
MECC – Ministerul Educației, Culturii și Cercetării
MEI – Ministerul Economiei și Infrastructurii
MIC – Mecanismul intersectorial de cooperare pentru identificarea, evaluarea, referirea, asistența și monitorizarea copiilor victime și potențiale victime ale violenței, neglijării, exploatării și traficului
MJ – Ministerul Justiției
MMPSF – Ministerul Muncii, Protecției Sociale și Familiei (actualul MSMPS)
MO – Monitorul Oficial MTIC – Ministerul Tehnologiilor Informației și Comunicațiilor (actualul MEI)
MS – Ministerul Sănătății (actualul MSMPS)
MSMPS – Ministerul Sănătății, Muncii și Protecției Sociale
OCDE – Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică
OIM – Organizația Internațională pentru Migrație
ONU – Organizația Națiunilor Unite
OSC – Organizația Societății Civile
SIAAS – Sistemul Informațional Automatizat „Asistență Socială”
SNR – Sistemul național de referire pentru protecția și asistența victimelor și potențialelor victime ale traficului de ființe umane
SNSR – Strategia Națională a Sănătății Reprodusei
TIC – Tehnologii Informaționale și Comunicații

1. PREZENTARE GENERALĂ A SITUAȚIEI ACTUALE PRIVIND EXPLOATAREA SEXUALĂ ȘI ABUZUL SEXUAL FAȚĂ DE COPII

Exploatarea sexuală și abuzul sexual față de copii (în continuare – ESASC) reprezintă o problemă actuală în Republica Moldova, care pune în pericol grav sănătatea și dezvoltarea copiilor. Noțiunea ESASC cuprinde următoarele infracțiuni prevăzute de legislația națională: violul (art. 171 CP RM), acțiunile violente cu caracter sexual (art. 172 CP RM), hărțuirea sexuală (art. 173 CP RM), raportul sexual cu o persoană care nu a împlinit vârsta de 16 ani (art. 174 CP RM), acțiunile perverse (art. 175 CP RM), ademenirea minorului în scopuri sexuale (art. 1751 CP RM), incestul (art. 201 CP RM), traficul de copii (în scopul exploatării sexuale – art. 206 CP RM), pornografia infantilă (art. 2081 CP RM), recurgerea la prostituția practică de un copil (art. 2082 CP RM).

Datele statistice înregistrate de către MAI pentru ultimii cinci ani denotă incidența crescută a numărului de infracțiuni ce constituie ESASC. Analizând în retrospectivă numărul infracțiunilor ce constituie abuz sau exploatare sexuală asupra minorilor, săvârșite în ultimii cinci ani, observăm o creștere îngrijorătoare a infracțiunilor ce constituie pornografia infantilă în anul 2016, fiind înregistrat un număr cu aproximativ 5,8 mai mare de infracțiuni (29 cazuri) decât în 2012 (5 cazuri). La fel, în anul 2016, comparativ cu 2012 se atestă o creștere cu aproximativ 16% a infracțiunilor ce constituie raporturi sexuale cu o persoană care nu a împlinit vârsta de 16 ani (74 cazuri – 2012, 86 cazuri – 2016).

Date oficiale prezentate de MAI (vezi Anexa nr. 1 la prezentul raport), pentru anul 2016 indică:

- 65 cazuri de viol asupra copiilor;
- 34 cazuri de acțiuni violente cu caracter sexual;
- 86 cazuri de raporturi sexuale cu o persoană care nu a împlinit vârsta de 16 ani;
- 19 cazuri de acțiuni perverse;
- 1 caz de pornografia infantilă, un caz de recurgere la prostituția practică de un copil și
- 27 cazuri de trafic de copii.

Pe de altă parte, datele statistice prezentate de Centrul pentru Combaterea Crimelor Informatice reflectă următoarele date pentru anul 2016:

- 2 cazuri de infracțiuni perverse săvârșite în mediul online;
- 29 infracțiuni de pornografia infantilă (vezi Anexa nr. 2).

Rapoartele elaborate și publicate de Comitetul național pentru combaterea traficului de ființe umane includ și o analiză calitativă a cazurilor de trafic de copii,³ înregistrate de Centrul pentru Combaterea Traficului de Persoane al MAI. Astfel, în anul 2016 au fost identificate 25 de victime ale traficului de copii, care au fost exploatare sexual. Dinamica cazurilor cu trafic de copii în ultimii trei ani reflectă menținerea preponderent a cazurilor cu trafic de copii în scop de exploatare sexuală față de celelalte forme de exploatare. Cât privește numărul de cazuri înregistrate, observăm că în anul 2014 au fost înregistrate 18 cazuri de trafic în scop de exploatare sexuală, în anul 2015 – 48 de cazuri, iar în anul 2016 – 25 de cazuri.

Înregistrarea unui număr în creștere a faptelor infracționale ce constituie ESASC reprezintă un indicator al gradului de pericol crescut al fenomenului. În același timp, odată cu dezvoltarea tehnologiilor informaționale, se accentuează vulnerabilitatea copiilor în fața situațiilor de risc online. Din acest motiv este imperios necesar a întreprinde măsuri de prevenire și combatere a fenomenului ESASC, deoarece doar așa pot fi reglementate acțiunile concrete care pot contribui la protecția copiilor față de aceste forme de abuzuri.

3 http://antitrafic.gov.md/public/files/Raport_national_2016.pdf

2. MĂSURI DE PREVENIRE

Convenția de la Lanzarote obligă statele semnatare să întreprindă măsuri de prevenire a ESASC care să vizeze diverse aspecte ale prevenirii.

- Pregătirea profesională și sensibilizarea persoanelor care lucrează cu copiii (art. 5, alin. (1) și (2), pct. 54-56 din Raportul Explicativ al Convenției Consiliului Europei pentru protecția copiilor împotriva exploatarei sexuale și a abuzurilor sexuale – în continuare: Raport explicativ).
- Selectarea și angajarea persoanelor care interacționează cu copii în activitatea pe care o desfășoară (art. 5, alin. (3), pct. 57 din Raportul Explicativ).
- Măsurile educative pentru copii (pct. 6, pct. 58-63 din Raportul Explicativ).
- Programe sau măsuri de intervenție preventivă adresate potențialilor agresori (art. 7, pct. 64 din Raportul Explicativ).
- Măsuri destinate publicului larg (art. 8, pct. 65-66 din Raportul Explicativ).
- Implicarea mass-mediei, a sectorului privat și a societății civile în activități de prevenire (art. 9, alin. (2), alin. (3) și alin. (4), pct. 68-75 din Raportul Explicativ).

2.1. Pregătirea profesională și sensibilizarea persoanelor care lucrează cu copiii

Convenția de la Lanzarote stabilește la art. 5, alin. (1) și (2), obligația statelor semnatare de a lua măsuri legislative sau de altă natură în sensul furnizării de informații persoanelor care lucrează în mod regulat cu copiii din sectorul învățământ, sănătate, protecție socială, justiție, poliție, sport, cultură și divertisment, astfel încât aceștia să aibă cunoștințe adecvate despre drepturile copiilor la general, dar și privind ESASC și mijloacele de a identifica și raporta aceste cazuri.

Cadrele didactice din **sectorul de învățământ** au participat la un șir de activități de formare tematică și sensibilizare privind drepturile copilului, în contextul implementării Convenției ONU cu privire la drepturile copilului⁴. Cu suportul organizațiilor societății civile (și anume a Centrului de Informare și Documentare privind Drepturile Copilului – în continuare CIDDC), în perioada 2013-2014 au fost organizate un șir de instruirii, la care au participat circa 5.500 de cadre didactice. Ulterior, în anul 2016 – 50 de profesori au beneficiat de un program de lungă durată privind desfășurarea activităților educaționale bazate pe drepturile copilului.

După ce în perioada 2013-2014 a fost aprobat cadrul legislativ și normativ care stabilesc procedurile de identificare, evaluare, asistență, referire, monitorizare și evidență a copiilor aflați în situații de risc, sectorul educațional și-a dezvoltat propriile politici și proceduri sectoriale de intervenție. Acestea reglementează modul de organizare instituțională în scopul prevenirii și intervenției în cazuri de abuz, neglijare, exploatare și trafic a copilului, modul de identificare, înregistrare și intervenție. Totodată este recunoscută necesitatea desfășurării activităților de sensibilizare a angajaților instituțiilor de învățământ, fiind specificate tipurile activităților de prevenire desfășurate de instituțiile de învățământ cu copiii (primară, secundară și terțiară)⁵.

Pentru a facilita desfășurarea activităților de prevenire, identificare, sesizare și monitorizare a cazurilor de abuz, neglijare, violență, exploatare și trafic, în cadrul instituțiilor de învățământ au fost desemnați coordonatori locali, raionali și municipali pentru prevenirea și protecția copilului față de violență. Acești coordonatori, dar și alți angajați din sectorul educațional (atât angajați din cadrul Direcțiilor raionale/municipale învățământ, tineret și sport, managerii instituțiilor de învățământ, cât și cadre didactice la nivel raional, municipal, instituțional), au fost instruiți în vederea prevenirii și protecției copiilor față de orice formă de violență. În scopul asigurării durabilității măsurilor întreprinse, se desfășoară și formarea continuă a acestor coordonatori la nivel republican, regional, raional și local (o dată la două-trei luni)⁶.

4 Raportul Național Periodic al 4-lea, comasat cu cel de-al 5-lea, privind implementarea Convenției cu privire la drepturile copilului, elaborat pentru Comitetul ONU privind Drepturile Copilului de către un grup de lucru intersectorial. Chișinău 2015.

5 Ordinul Ministerului Educației nr. 858 din 23 august 2013.

6 Din datele oficiale prezentate de ME, în perioada anului 2014, la activitățile de formare tematică a angajaților din sectorul educațional, la seminarele republicate pentru angajații Direcțiilor raionale/municipale învățământ, tineret și sport au participat 37 de coordonatori ai acțiunilor de prevenire, identificare, raportare și referire a cazurilor de abuz, neglijare, exploatare și trafic a copilului, la seminarele organizate la nivel raional/municipal/instituțional – au participat 1455 de coordonatori.

Cât privește programele de formare inițială și cele de formare continuă, acestea nu includ subiecte dedicate protecției copiilor față de ESASC. În anul 2014 a avut loc o primă încercare a Ministerului Educației (în continuare – ME) de a integra aspectele de prevenire și protecție a copiilor în programele de formare profesională a cadrelor didactice, prin aprobarea unei Recomandări adresate instituțiilor de învățământ⁷.

Deși subiectul ESASC se regăsește generic în termenul violență față de copii, ca și una dintre formele acestui fenomen, totuși Comitetul de la Lanzarote insistă pe desfășurarea măsurilor de prevenție care să fie focusate pe particularitățile ESASC. În primul Raport de monitorizare a implementării prevederilor Convenției, Comitetul de la Lanzarote specifică clar că intervențiile și măsurile luate în contextul violenței domestice nu trebuie să absoarbă intervențiile și nici măsurile întreprinse în cazuri de ESASC. Astfel, Statele trebuie să prevadă și să întreprindă nemijlocit activități de prevenire a abuzului sexual⁸.

Una dintre cele mai mari probleme din sistemul de educație constă în modul în care este înțeles fenomenul ESASC de către cadrele didactice. Dacă inițial cadrele didactice nu puteau delimita violența între copiii de conflictele între semeni ori alte forme ale abuzului, în prezent există unele progrese la nivel de percepție. Chiar dacă coordonatorii din direcțiile raionale au o înțelegere mai clară despre formele de abuz față de copii, le lipsesc capacitățile de a dezvolta competențele cadrelor manageriale sau didactice de la nivel local⁹.

Cât privește activitățile de prevenire a abuzului față de copii în școli, cadrele didactice nu au instrumentele necesare pentru a desfășura aceste activități în școli. Totodată, profesorii întâmpină dificultăți în a dezvolta aceste capacități în cadrul instituției, deseori fiind solicitat suportul sectorului neguvernamental¹⁰.

Angajații din **sectorul sănătate** au beneficiat de instruirii tematice atât în cadrul SNR, cât și în cadrul mecanismului intersectorial de cooperare privind copiii în situații de risc. În perioada 2014-2016 au fost instruiți 1.861 lucrători medicali privind identificarea și asistența victimelor traficului de ființe umane. La fel, în perioada 2014-2016, cu suportul societății civile, au fost desfășurate instruirii a circa 1.000 specialiști din sectorul medical privind aplicarea mecanismului intersectorial de cooperare pentru protecția copiilor¹¹.

Una din necesitățile angajaților din sectorul sănătate este dezvoltarea abilităților de comunicare cu copilul. Instruirile organizate până în prezent țin de aspectele de implementare a procedurilor sectoriale și intersectoriale în cazul identificării unui presupus caz de ESASC. Cu toate acestea, este deosebit de important și subiectul ce vizează specificul interacțiunii lucrătorului medical cu copilul, astfel încât acesta să poată deveni persoană de încredere și să poată aborda corespunzător copilul-victimă¹².

Ca și în cazul celorlalți profesioniști, instruirile organizate pentru angajații din sectorul **protecției sociale** au vizat modul de aplicare a instrumentelor aferente mecanismului intersectorial de cooperare pentru identificarea, evaluarea, referirea, asistența și monitorizarea copiilor victime și potențiale victime ale violenței, neglijării, exploatării și traficului¹³. Astfel, cu suportul societății civile, în perioada 2012-2013 au fost instruiți aproximativ 1.700 specialiști în domeniul protecției copilului din cadrul structurilor teritoriale de asistență socială și protecție a familiei.

Formarea inițială și continuă în domeniul protecției sociale nu include subiecte ce țin de identificarea și asistența copiilor, victime ale ESASC. Subiectele pentru formarea profesională continuă a personalului angajat în cadrul structurilor teritoriale de asistență socială sunt selectate în baza necesităților de dezvoltare profesională evaluate și identificate la nivel local¹⁴. Până în prezent, cu suportul financiar al partenerilor de dezvoltare, au fost desfășurate mai multe instruirii care abordau drepturile copilului la general. Toate acestea

7 Ordinul Ministerului Educației nr. 867 din 25 iulie 2014.

8 <https://rm.coe.int/lanzarote-1st-implementation-report-en/168072b952>, p. 28.

9 Interviu semi-structurat nr. 1, organizație neguvernamentală.

10 Ibidem.

11 Interviu semi-structurat nr. 9, organizație neguvernamentală.

12 Interviu semi-structurat nr. 2, autoritate publică.

13 HG nr. 270 din 08.04.2014 cu privire la aprobarea Instrucțiunilor privind mecanismul intersectorial de cooperare pentru identificarea, evaluarea, referirea, asistența și monitorizarea copiilor victime și potențiale victime ale violenței, neglijării, exploatării și traficului. (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2014, nr. 92-98, art. 297.)

14 Ordinul MMPSF nr. 90 din 17.06.2015.

au fost desfășurate în contextul implementării Convenției ONU cu privire la drepturile copilului¹⁵.

Încă din anul 2012, în programele de formare continuă a **procurorilor și judecătorilor** au fost incluse subiecte ce vizau lucrul cu minorii. În prezent, planul calendaristic de formare continuă a judecătorilor și procurorilor privind instruirea la capitolul „Protecția copiilor” este mai divers. Mai multe instruirii au fost dedicate justiției juvenile („Standarde și proceduri ale justiției pentru minori: competențe și abilități speciale pentru lucrul cu copiii”; „Particularitățile investigării și judecării infracțiunilor săvârșite de minori”; „Consolidarea sistemului de probațiune juvenilă. Aplicarea legislației ce reglementează activitatea de probațiune”) și aspectelor de ordin procedural în examinarea cauzelor cu implicarea copiilor („Procedura audierii minorilor”, „Implementarea practică a standardelor internaționale de obiectivitate pentru procurori în cauzele privind grupurile vulnerabile. Principiul proporționalității la faza urmăririi penale. Principii de evaluare a probelor în cauzele cu implicarea copiilor-victime”). Din datele oficiale publicate pe site-ul INJ rezultă că în prezent nu este instituționalizat nici un modul dedicat ESASC în curriculumul de formare a judecătorilor și procurorilor.

În perioada 2013-2015, angajații **subdiviziunilor MAI** au beneficiat de mai multe instruirii în vederea promovării și protecției drepturilor copiilor, sporirii nivelului de siguranță a copiilor în societate, precum și perfecționării profesionale în domeniul asistenței copiilor aflați în conflict cu legea, toate organizate cu suportul societății civile. În total 515 polițiști și 95 studenți ai facultăților relevante au beneficiat de instruire. Drept rezultat, disciplina privind practicile polițienești de protecție și asistență a copilului a fost introdusă ca fiind obligatorie în Planul de învățământ al Academiei de Poliție „Ștefan cel Mare”. În același timp, în prezent cursul de perfecționare/specializare a angajaților subdiviziunilor MAI nu include subiecte dedicate subiectului ESASC. Unicul subiect dedicat activităților cu minorii ține de menținerea ordinii și securității publice în cazuri de delicvență juvenilă, inclus în cursul de perfecționare/specializare pentru anul de studii 2016-2017¹⁶.

Pe lângă lipsa unui curs specializat privind ESASC, fluxul de cadre din sistemul polițienesc reprezintă o problemă care afectează calitatea activității cu copiii. Inspectorii birourilor din secțiile „Siguranță copii” sunt cei care implementează mecanismele de protecție a copiilor și au fost instruiți cu privire la comunicarea eficientă cu copiii, regulile, tehnicile și metodele de lucru cu această categorie de beneficiari. Cu toate acestea, inspectoratele în care activează doar un inspector pentru minori sunt mai problematice în situația în care persoana în funcție își încetează activitatea. Angajarea unei persoane noi presupune din start obligativitatea instruirii acesteia, iar în practică nu se reușește întotdeauna realizarea acestei activități până la interacțiunea inspectorului cu copilul. Prin urmare, este reliefantă necesitatea organizării în mod sistematic a instruirilor pentru inspectorii privind justiția prietenoasă copiilor, cu scopul de a evita revictimizarea lor¹⁷.

Pentru angajații din **sectorul sportiv, cultural și de divertisment** a fost elaborat un Curriculum privind formarea de animatori care avea ca scop dezvoltarea capacităților profesioniștilor în activitățile psihosociale de grup cu copiii. Acest modul a fost elaborat în anul 2013 cu suportul organizațiilor neguvernamentale și era dedicat pedagogilor, educatorilor și psihologilor care lucrează cu copiii, în special pedagogilor claselor primare și celor care facilitează activități extrașcolare de artă plastică, lucru manual, sport, muzică, teatru, dar și membrilor activi ai ONG-urilor/asociațiilor pentru copii, tineri, inclusiv studenților în ultimul an de facultate. Conținutul acestui program curricular viza în mare parte politicile de protecție a copilului în Republica Moldova și aspectele de ordin legal. Reieșind din scopul acestui program – de a instrui și dezvolta capacitățile animatorilor în realizarea activităților psihosociale de grup cu copiii – a fost identificată necesitatea de a dezvolta un modul axat pe comunicarea cu copiii, dar și pe aspecte de ordin practic și dezvoltare de abilități de lucru cu copiii¹⁸. Acest program curricular nu a fost instituționalizat, iar în prezent toate activitățile de instruire au caracter sporadic și sunt organizate și desfășurate de organizații neguvernamentale.

15 Interviu semi-structurat nr. 7, autoritate publică.

16 <http://academy.police.md/assets/images/pict/2016/graf-curs-perf.jpg>

17 Interviu semi-structurat nr. 5, organ de drept.

18 Interviu semi-structurat nr. 4, organizație neguvernamentală.

Pentru a reglementa normele etice de comportament a profesioniștilor din sectorul sportiv în activitățile desfășurate cu copiii, în anul 2014 MTS a aprobat Codul Deontologic al Profesorilor-antrenori¹⁹. Una din obligațiile profesorilor-antrenori față de elevi este de „a proteja elevii de abuzuri fizice, psihologice, psihotrope sau sexuale”.

2.2. Selectarea și angajarea persoanelor care urmează să interacționeze cu copiii în activitatea pe care o vor desfășura

Convenția de la Lanzarote, la art. 5, alin. (3), stipulează obligația statelor semnatare de a asigura, prin condițiile impuse candidaților la ocuparea profesiilor care implică contact regulat cu copiii, că aceștia nu au fost condamnați pentru fapte de exploatare sau abuz sexual asupra copiilor. Raportul explicativ al Convenției de la Lanzarote precizează că această prevedere poate fi aplicată inclusiv față de voluntari.

Codul Muncii conține reglementări generale privind condițiile pe care trebuie să le întrunească persoanele care doresc să practice activitate didactică. Art. 296, alin. (2) din Codul Muncii stabilește: „Nu se admit în activitatea pedagogică (didactică) persoanele private de acest drept prin hotărârea instanței de judecată sau în baza certificatului medical corespunzător, precum și persoanele cu antecedente penale pentru anumite infracțiuni. Listele contraindicațiilor medicale și a infracțiunilor care nu permit practicarea activității pedagogice (didactice) se stabilesc prin lege”.

Codul Educației face delimitarea între categoriile de personal în cadrul instituțiilor de învățământ²⁰: personal de conducere, personal didactic, personal didactic auxiliar și personal nedidactic. Pentru personalul de conducere, legislația reglementează expres obligativitatea prezentării cazierului judiciar ori a declarației pe proprie răspundere de către candidații pentru ocuparea funcției de director/director-adjunct al instituției de învățământ²¹. Pentru personalul didactic, legislația stabilește obligativitatea organizării unui concurs la nivelul instituției de învățământ, conform unei metodologii aprobate de ME (actualmente MECC). O asemenea metodologie a fost elaborată pentru a reglementa modul de ocupare a posturilor didactice în instituțiile de învățământ superior. Când privește personalul nedidactic și auxiliar, Codul Educației prevede la art. 57: „Angajarea personalului didactic auxiliar și nedidactic în instituțiile de învățământ se face prin încheierea unui contract individual de muncă cu directorul instituției, conform legislației în vigoare”.

Când privește angajații din sistemul medical, legislația națională reglementează restricțiile legate de săvârșirea anterioară a unor infracțiuni în împrejurări ce țin de exercitarea profesiei de medic ori căreia i s-a aplicat pedeapsa interdicției de a exercita profesia de medic, fără a specifica restricții referitoare la săvârșirea anterioară a unor fapte de ESASC²².

În domeniul protecției sociale, atât Legea asistenței sociale nr. 547 din 25.12.2003²³, cât și Hotărârea Guvernului nr. 24 din 10.01.2007 pentru aprobarea Regulamentului cu privire la modul de angajare a asistenților sociali,²⁴ nu stabilesc condiția ca persoana angajată în calitate de asistent social să nu aibă antecedente penale. Excepție o constituie angajații din sectorul asistenței sociale care au statut de funcționar public, întrucât una din condițiile pentru a candida la o funcție publică este și lipsa antecedentelor penale nestinse pentru infracțiuni săvârșite cu intenție²⁵.

19 Ordinul nr. 773 din 19.12.2014 al MTS privind aprobarea Codului Deontologic al Profesorului-antrenor.

20 Codul Educației al Republicii Moldova, art. 53.

21 http://www.edu.gov.md/sites/default/files/ordinul_163_din_23_martie_2015_0.pdf

22 Legea nr. 264 din 27.10.2005 cu privire la exercitarea profesiei de medic, art. 8, alin. (2).

23 Legea asistenței sociale nr. 773 din 19.12.2014. (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2004, nr. 42-44, art. 249.)

24 Hotărârea Guvernului nr. 24 din 10.01.2007 pentru aprobarea Regulamentului cu privire la modul de angajare a asistenților sociali. (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2007, nr. 003, art. 25.)

25 Legea nr. 158 din 04.07.2008 cu privire la funcția publică și statutul funcționarului public, art. 27.

Totodată, sunt prevăzute restricții și pentru personalul angajat în cadrul Centrelor de zi pentru copiii în situație de risc și pentru specialistul responsabil de serviciu din cadrul structurii teritoriale de asistență socială. Nu pot activa în cadrul acestor Servicii sociale persoanele care au fost condamnate anterior pentru săvârșirea unor infracțiuni intenționate: contra vieții și sănătății persoanei; contra libertății, cinstei și demnității persoanei; referitoare la viața sexuală; contra familiei și copiilor²⁶.

În sistemul de justiție, una din condițiile de accedere în funcția de **judcător sau procuror** este lipsa antecedentelor penale (art. 6, alin. (1), lit. d) din Legea nr. 544 din 20.07.1995²⁷ și art. 20, alin. (1), alin. g) din Legea nr. 3 din 25.03.2016²⁸).

Unele din condițiile de accedere în sistemul polițienesc este lipsa antecedentelor penale, precum și condiția ca persoana care este candidat de a fi angajat în poliție să nu fie urmărită penal pentru săvârșirea de infracțiuni. Acestea sunt stipulate la art. 30 alin. (1) lit. e) din Legea nr. 320 din 27.12.2012²⁹.

Persoanele care intenționează să lucreze în domeniul sport, cultură sau divertisment, în cadrul unei instituții de învățământ, urmează să corespundă condițiilor și să respecte criteriile specificate în Codul Educației.

Prevederile Convenției cu privire la condițiile de selecție și angajare a persoanelor care urmează să interacționeze cu copiii în activitățile pe care le desfășoară nu vizează direct voluntarii. Cu toate acestea, Raportul explicativ al Convenției specifică destul de clar că aceste prevederi se pot aplica în egală măsură și față de voluntarii care desfășoară activități cu copiii. Legislația națională nu stabilește nici o restricție în sensul angajării tinerilor în activități de voluntariat care să vizeze expres lipsa de antecedente penale (Legea voluntariatului nr. 121 din 18.06.2010,³⁰ care reglementează cadrul general de desfășurare a activităților de voluntariat în Republica Moldova). Cu toate acestea, în Legea nr. 137 din 29.07.2016 cu privire la reabilitarea victimelor infracțiunilor³¹ identificăm unele reglementări specifice în acest sens. Art. 4, alin (3) din această lege stipulează: „Voluntar poate fi persoana care nu are antecedente penale și ale cărei calități morale corespund activității de reabilitare a victimelor infracțiunilor. La fel, voluntarul nu poate acorda servicii de suport victimelor infracțiunilor în cazul în care există un conflict între exercitarea atribuțiilor și interesele personale ale acestuia în calitate de persoană privată, care ar putea influența necorespunzător îndeplinirea obiectivă și imparțială a obligațiilor și responsabilităților ce îi revin potrivit legii”.

26 HG nr. 441 din 17.07.2015 pentru aprobarea Regulamentului-cadru privind organizarea și funcționarea Serviciului social Centrul de zi pentru copii în situație de risc și a standardelor minime de calitate. (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2015, nr. 190-196, art. 498.)

27 Legea nr. 544 din 20.07.1995 cu privire la statutul judecătorului. (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, la 2002 nr. 117-119, art. 946.)

28 Legea nr. 3 din 25.02.2016 cu privire la Procuratură. (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2016, nr. 69-77, art. 113.)

29 Legea nr. 320 din 27.12.2012 cu privire la activitatea Poliției și statutul polițistului. (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2013, nr. 42-47, art. 145.)

30 Legea voluntariatului, nr. 121 din 18.06.2010. (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2010, nr. 179-181, art. 608.)

31 Legea nr. 137 din 29.07.2016 cu privire la reabilitarea victimelor infracțiunilor. (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2016, nr. 293-305, art. 618.)

2.3. Măsurile educative pentru copii

Convenția de la Lanzarote, la art. 6, reglementează obligația statelor semnatare de a asigura în cadrul învățământului primar și secundar că toți copiii primesc informații despre riscurile ESASC, precum și cu privire la mijloacele prin care se pot apăra în funcție de nivelul lor de dezvoltare. Furnizarea acestor informații trebuie să se realizeze în colaborare cu părinții, în contextul unei informări mai generale asupra sexualității. Totodată, e necesar de a pune accent și pe situațiile de risc care implică folosirea noilor tehnologii informaționale și de comunicație.

Sistemul educativ național încearcă să răspundă imperativului de a include subiecte ce vizează riscurile abuzului și exploatării sexuale față de copii în programele de învățământ. Programele curriculare obligatorii includ unele subiecte legate de sexualitate și exploatare sexuală, însă doar pentru câteva categorii de vârstă. Spre exemplu, curriculum la educația civică pentru clasa a 8-a include subiecte legate de educația sexuală, precum: factorii care influențează implicarea sau neimplicarea în relații sexuale, consecințele debutului vieții sexuale în plan individual și social, sarcina nedorită. La fel, curriculum la educația civică pentru clasa a 9-a include subiectul exploatării sexuale și a traficului de persoane.

Încă din anii 2005, integrarea subiectului educației sexuale în sistemul de învățământ constituia o prioritate în documentele de politici publice naționale (Strategia Națională a Sănătății Reprodusei³² – în continuare SNSR). Cu toate acestea, raportul de evaluare finală a SNSR³³ scoate în evidență mari deficiențe în implementarea cursului de educație sexuală în școli. Până în 2015, educația sexuală în școli se desfășura sporadic, cu suportul societății civile. Unele aspecte legate de sănătatea reproductivă erau incluse ca subiecte în cadrul unor discipline obligatorii (educația civică). Totodată, au fost instituționalizate și două discipline opționale, care includeau subiecte ce vizau sănătatea reproductivă: „Educație pentru sănătate” (în ciclul gimnazial) și „Educație pentru viața de familie” (în ciclul liceal). În plus, nu există nici date certe despre activitățile desfășurate pentru părinți privind educarea lor în scopul împărtășirii informației necesare despre sănătatea sexuală și a reproductivă cu copiii lor.

În 25 de școli din mai multe raioane ale republicii, se desfășoară până în prezent, cu suportul societății civile (Y-Peer Moldova), un șir de activități de la egal la egal cu privire la sănătatea și drepturile sexual-reproductive ale tinerilor. Tot cu suportul societății civile în anul 2016 a fost pilotat un curs de educație sexuală în două instituții de învățământ (pentru clasa a VIII-a și a IX-a). Până în prezent, acest curs nu a fost instituționalizat.

Subiectul situațiilor de risc asociate utilizării de noi tehnologii informaționale nu se regăsește în programa curriculară. În curriculum de informatică pentru clasa a V-VI sunt incluse subiecte privind siguranța online: comunicarea interpersonală pe Internet, comportamentul pe Internet, reguli de etichetă, securitate de navigare. Pentru clasele VIII-IX, atât cursul de informatică, cât și disciplina opțională „Tehnologia informației și a comunicațiilor” nu include subiecte ce vizează riscurile utilizării de noi tehnologii informaționale.

Cu suportul societății civile (AO Centrul Internațional „La Strada”) au fost desfășurate un șir de activități cu elevii privind subiectul siguranței online. Astfel, în anul 2016 aproximativ 1.200 de copii din 30 de școli din toată republica au fost sensibilizați cu privire la utilizarea în siguranță a Internetului.

Informarea copiilor și adolescenților despre riscurile mediului online și educarea acestora privind navigarea în siguranță pe Internet, precum și responsabilizarea în crearea conținuturilor online reprezintă o prioritate în PNA privind promovarea siguranței pe Internet a copiilor și adolescenților pentru anii 2017-2020 (pct. 9, Capitolul III). În acest sens au fost planificate mai multe acțiuni: preluarea, traducerea și diseminarea unui curs electronic de instruire privind siguranța online, dar și diseminarea „Ghidului drepturilor omului pentru utilizatorii de Internet” în instituțiile de învățământ.

32 Hotărârea Guvernului nr. 913 din 26.08.2005 cu privire la aprobarea Strategiei Naționale a sănătății reproductivă. (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2005, nr. 119-122, art. 990.)

33 Borbala Koo, Mihail Stratila, Victoria Ciubotaru. Raport de evaluare finală a Strategiei Naționale a Sănătății Reprodusei 2005-2015.

2.4. Programe sau măsuri de intervenție preventivă adresate potențialilor agresori

Convenția de la Lanzarote, la art. 7, stipulează faptul că statele semnatare trebuie să ia măsuri în vederea dezvoltării programelor sau măsurilor eficiente de intervenție menite să evalueze și să prevină riscul comiterii infracțiunilor. Raportul explicativ al Convenției de la Lanzarote specifică două categorii de subiecți care pot beneficia de aceste măsuri sau programe: persoanele cărora le este frică de a comite infracțiuni de natură sexuală față de un copil și persoanele care au comis asemenea infracțiuni, dar nu au ajuns în vizorul autorităților.

În Republica Moldova lipsesc servicii specializate pentru persoanele care au frica de a comite infracțiunile prevăzute de Convenție. Deși există posibilitatea de a beneficia de servicii de asistență psihologică privată, se atestă mari reticențe față de nivelul de pregătire a specialiștilor care lucrează ori la care s-ar putea adresa această categorie de beneficiari³⁴.

Majoritatea Statelor care au ratificat Convenția de la Lanzarote, inclusiv și Republica Moldova, nu au servicii specializate pentru această categorie de beneficiari. Totodată, în unele state aceste persoane pot avea acces la servicii de sănătate mentală, accesibile tuturor persoanelor (Bosnia și Herțegovina, Bulgaria, Croația, Grecia, Islanda, Lituania, Malta, România, San Marino, Serbia și Turcia). În Austria, Danemarca, Finlanda, Olanda ș.a. au fost dezvoltate servicii de consiliere, terapie, consultanță pentru persoanele cărora le este teamă că ar putea comite una din infracțiunile prevăzute de Convenție. În Germania, pentru a preveni săvârșirea acestui gen de infracțiuni, se implementează un proiect de terapie pe termen lung în scopul de a oferi măsuri terapeutice persoanelor care se simt atrași sexual față de copii sau adolescenți.

2.5. Măsuri destinate publicului larg

2.5.1. Campanii de sensibilizare privind problema ESASC

În conformitate cu art. 8 al Convenției de la Lanzarote, fiecare stat semnatar trebuie să promoveze sau să organizeze campanii de conștientizare privind fenomenul ESASC, adresate publicului larg.

Începând cu anul 2010, societatea civilă, în colaborare cu autoritățile publice, a elaborat și promovat mai multe campanii de sensibilizare la subiectul ESASC. Astfel, în perioada 2010-2011, cu suportul AO Centrului Internațional „La Strada”, s-a desfășurat Campania socială „Să protejăm copiii de exploatarea sexuală”. Această campanie a avut ca scop sensibilizarea publicului larg despre exploatarea sexuală comercială a copiilor (pornografia infantilă, turismul sexual, acostarea copiilor prin Internet etc.). La fel, în 2011, cu suportul CNPAC, în Republica Moldova s-a desfășurat o campanie regională de prevenire a abuzului sexual „Atingere indecentă”. Această campanie a avut ca scop sensibilizarea factorilor de decizie și a publicului larg privind problema abuzului sexual față de copii în Republica Moldova. În 2012, Centrul Internațional „La Strada” a desfășurat campania de sensibilizare „Călătorește cu grijă. Grijă față de copii”, axată pe prevenirea și combaterea exploatarea sexuală comercială a copiilor. Iar în 2013, Centrul Internațional „La Strada” a desfășurat campania de sensibilizare și promovare a unui Internet mai sigur pentru copii: „Promovarea unui Internet mai sigur pentru copii”. Ca și o continuitate a campaniei respective a fost creat portalul www.siguronline.md, platformă online de raportare a cazurilor de abuz online față de copii. La fel, a fost elaborat și difuzat un spot „Ești sigur cu cine vorbește copilul tău online?”, difuzat pe parcursul anului 2013 la mai multe posturi de televiziune, la recomandarea Consiliului Coordonator al Audiovizualului (în continuare – CCA).

34 Interviu semi-structurat nr. 6, instituție publică.

În anul 2015, a fost lansată campania „Aici nu se pune mâna”, adresată părinților, educatorilor și îngrijitorilor de copii mici cu vârsta cuprinsă între 0-7 ani. Campania făcea parte din ciclul de acțiuni de combatere a violenței sexuale asupra copiilor ONE IN FIVE, desfășurate de Consiliul Europei. Autoritățile publice au fost implicate în promovarea campaniilor desfășurate de societatea civilă, în facilitarea desfășurării unor activități de sensibilizare sau informare desfășurate în contextul campaniilor sau a distribuirii unor materiale informaționale.

Pentru perioada 2017-2020 se preconizează desfășurarea a două campanii de sensibilizare, inițiate de Consiliul Europei, al căror scop este prevenirea abuzului sexual față de copii³⁵. Raționamentul preluării și implementării la nivel național a campaniilor elaborate de Consiliul Europei constă în nivelul înalt de expertiză al Consiliului, dar și în facilitățile de furnizare a instrumentelor necesare pentru instituțiile publice, profesioniști, părinți și copii³⁶.

2.5.2. Reglementări privind reflectarea subiectului exploatării sexuale și abuzului sexual față de copii în mass-media

Convenția de la Lanzarote, la art. 8, alin. (2), stabilește obligația statelor semnatare de a preveni sau interzice publicarea oricărui material despre infracțiunile reglementate de Convenție.

Statul a întreprins unele măsuri pentru a preveni publicarea de materiale sau difuzarea de reportaje despre ESASC. A fost elaborat și adoptat cadrul legislativ care reglementează lista exhaustivă de informații, difuzarea cărora ar trebui restricționată sau interzisă – Legea cu privire la protecția copiilor împotriva impactului negativ al informației³⁷. Prin acestea, regăsim și informațiile accesibile public cu caracter pornografic, informațiile care încurajează violența și exploatarea sexuală, materialele care promovează abuzurile sexuale săvârșite asupra copiilor sau relațiile sexuale între copii. Deși nu este stabilit expres, această clasificare a informațiilor ilegale și dăunătoare dezvoltării normale a copiilor vizează și mediul online³⁸.

Autoritățile care atribuie informațiilor accesibile public calitatea de informație cu impact negativ asupra copiilor sunt: CCA și Agenția de Stat pentru Protecția Moralității (în continuare ASPM). În conformitate cu prevederile legislației în vigoare, funcția de control a Consiliului Coordonator al Audiovizualului se poate exercita doar ulterior difuzării, și nicidecum în prealabil, în scop de prevenire³⁹. În ceea ce privește ASPM, aceasta poate fi sesizată sau se poate autosesiza, însă în orice caz, ASPM are doar caracter consultativ și nu poate sancționa agenții economici care încalcă bunele moravuri.

Mai multe decizii cu caracter normativ ale CCA vizează difuzarea programelor televizate, programelor audiovizuale și condițiile de participare a copiilor în cadrul acestor programe, în scop de protecție a drepturilor lor (Decizia nr. 44 din 30.03.2010, Decizia nr. 98 din 19 iulie 2012, Decizia nr. 99 din 19 iulie 2012). Alte reglementări speciale cu privire la protecția minorilor se regăsesc în Codul deontologic al jurnalistului. Acestea includ obligația de a proteja identitatea minorilor implicați în evenimente cu o conotație negativă (accidente, infracțiuni, dispute familiale, sinucideri etc.), inclusiv ca și martori. În acest sens, înregistrările video și fotografiile trebuie modificate pentru a proteja identitatea minorilor.

35 Planul de acțiuni pentru anii 2016-2020 privind implementarea Strategiei pentru protecția copilului pe anii 2014-2020, anexă la Hotărârea Guvernului nr. 835 din 4 iulie 2016.

36 Interviu semi-structurat nr. 7, autoritate publică.

37 Legea nr. 30 din 07.03.2013 cu privire la protecția copiilor împotriva impactului negativ al informației. (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2013, nr. 69-74, art. 221.)

38 Interviu semi-structurat nr. 15, instituție publică.

39 Interviu semi-structurat nr. 19, instituție publică.

2.6. Implicarea sectorului privat, a mass-mediei și a societății civile în activități de prevenire

Convenția de la Lanzarote, la art. 9, alin. (2), reglementează obligația statelor de a încuraja sectorul privat, în special sectorul tehnologiei informaționale și comunicațiilor, industria turismului și a transportului, sectorul bancar și financiar și societatea civilă, să participe la elaborarea și punerea în aplicare a politicilor de prevenire a ESASC și să pună în aplicare norme interne prin auto-reglementare sau prin colaborare în materia reglementării.

Implicarea sectorul TIC în activități de prevenire

Prestatorii de servicii Internet practică adesea implicarea online în activități de sensibilizare și informare la general despre drepturile copiilor și tinerilor, promovând cunoașterea informațiilor despre riscurile și soluțiile aplicabile (spre exemplu, „Noi apreciem inteligența”, „Rețea rurală de creștere a capacităților în tehnologia informației (RECAP), TockIT Academy ș.a., implementate de Compania „Starnet”). Cu toate acestea, asemenea implicare nu reprezintă o prioritate a Asociației Naționale a Companiilor din domeniu TIC, care are ca scop dezvoltarea și asigurarea parteneriatului dintre companii, a competitivității acestora și atragerea investițiilor în domeniu. Astfel, cu excepția unor activități menite să contribuie la dezvoltarea educației digitale a copiilor și tinerilor, alte activități de prevenire a abuzului și exploatarei sexuale față de copii sectorul privat din domeniul TIC nu a desfășurat.

Lipsa reglementărilor normative care să permită gestionarea conținutului informației transmise pe Internet creează impedimente în realizarea acțiunilor sau dezvoltarea normelor de auto-reglementare. Principiul neutralității Internetului și protecția drepturilor și libertății omului îndreptățește lipsa acțiunilor companiilor private TIC în materie de auto-reglementare⁴⁰.

Cu toate acestea, este salutăată necesitatea dezvoltării măsurilor de auto-reglementare privind serviciile de filtrare a conținutului cu impact negativ asupra copiilor. În prezent, unele măsuri de prevenire a difuzării conținutului ilegal sau dăunător pentru copii sunt luate prin aplicarea serviciului de control parental la IPTV. S-a constatat oportunitatea dezvoltării opțiunii de control parental și pe Internet, deși în prezent, lipsește cadrul legal care să reglementeze această opțiune. În acest sens, este planificată promovarea proiectului de lege pentru modificarea articolului 5, alineatul (8) din Legea nr. 30 din 7 martie 2013, în vederea obligării furnizorilor de rețele și/sau servicii de comunicații electronice să presteze, la solicitarea utilizatorilor, în bază contractuală, serviciul de filtrare a conținutului din Internet cu impact negativ asupra copiilor⁴¹.

Implicarea sectorului privat din industria turismului și transportului în activități de prevenire

Până în prezent, a avut loc o singură încercare de a implica reprezentanții sectorului turism, transportului aerian și mediului hotelier în activități de informare și sensibilizare privind ESASC, dar și de a-i motiva să acționeze pentru a preveni comiterea unor astfel de infracțiuni față de copii prin dezvoltarea unor practici a responsabilității sociale corporative ori coduri de conduită. Astfel, cu suportul societății civile a fost organizată o Conferință Internațională, urmată de mai multe instruirii tematice pentru angajații agențiilor de turism, agenții avia și rețele hoteliere, menite să promoveze în rândul sectorului privat din domeniu o abordare prietenoasă copilului și practici internaționale în prevenirea ESCC, precum și oportunități de dezvoltare a unor parteneriate public-private. Ulterior, actorii implicați urmau să formuleze și să adopte un Cod de Conduită. Această activitate până în prezent nu a fost realizată, ceea ce denotă lipsa interesului sectorului privat din domeniul turismului și transportului de a se implica în activități de prevenire a ESCC.

40 Interviu semi-structurat nr. 18, organizație neguvernamentală.

41 Interviu semi-structurat nr. 8, autoritate publică.

Implicarea sectorul bancar și financiar în activități de prevenire

În cadrul interviurilor s-a constatat lipsa unei practici relevante de implicare a sectorului bancar și financiar în activități de prevenire a ESASC. Mai mult, nu au fost stabilite nici parteneriate de colaborare în domeniul combaterii pornografiei infantile, întrucât lipsește practica de a plăti pentru vizualizarea site-urilor WEB ce difuzează pornografie infantilă⁴².

Implicarea societății civile în activități de prevenire

Organizațiile neguvernamentale au un rol-cheie în desfășurarea activităților de sensibilizare, formare, cercetare a fenomenului ESASC. Exemple concrete de activități ale organizațiilor neguvernamentale privind prevenirea ESASC sunt reflectate în Capitolul II.

Cât privește practica în materie de auto-reglementare a organizațiilor neguvernamentale, Alianța ONG-urilor active în domeniul protecției sociale a copilului și familiei a elaborat și aprobat o politică de protecție a copilului. Deși toate ONG-urile, membre ale Alianței, subscriu acestei politici de protecție, există necesitatea dezvoltării propriilor politici organizaționale, adaptate specificului serviciilor desfășurate. Spre exemplu, politicile de protecție a ONG-urilor care lucrează direct cu diferite categorii de copii se vor diferenția substanțial de politicile de protecție a altor ONG-uri, care nu au contact direct cu copiii⁴³.

Reflectarea fenomenului ESASC de către mass-media

Convenția de la Lanzarote la art. 9 alin. (3) stipulează că fiecare parte trebuie să încurajeze mass-media să furnizeze informații corespunzătoare privind toate aspectele ESASC, cu respectarea independenței mass-mediei și a libertății presei.

Pentru a asigura reflectarea de către mass-media a subiectelor sensibile ce vizează copiii, societatea civilă s-a implicat atât în monitorizarea presei scrise, în monitorizarea conținutului audio-vizual, cât și în dezvoltarea capacităților jurnaliștilor și instituțiilor mass-media în scrierea de articole pe acest subiect.

În anul 2010, cu suportul societății civile (Asociația Presei Independente), au fost monitorizate 16 ziare, reviste, agenții de presă și portaluri informaționale, timp de 6 luni. În baza rezultatelor monitorizării au fost elaborate rapoarte lunare prin care au fost constatate și examinate principalele probleme și abateri de la normele deontologice jurnalistice în relatările despre copii, dar au fost reflectate și unele recomandări privind consolidarea standardelor jurnalistice⁴⁴.

În anul 2012, de asemenea cu suportul societății civile, a fost organizată o instruire pentru jurnaliști privind normele etice în scrierea și documentarea articolelor despre drepturile copiilor. Totodată, au fost desfășurate ședințe individuale de lucru cu reprezentanții serviciilor de presă din instituțiile publice care apară, protejează și promovează drepturile copilului în vederea îmbunătățirii practicilor de colaborare cu mass-media. Aceste activități au continuat până în 2015 și au rezultat cu elaborarea a patru regulamente și instrucțiuni interne pentru autoritățile publice privind comunicarea eficientă cu mass-media (MS – actualul MSMPs, ME – actualul MECC, MAI și MMPSF – actualul MSMPs), organizarea unor training-uri pentru funcționarii de nivel central și local pentru a-i informa despre modul de interacțiune cu presa și organizarea a trei ateliere specializate pentru jurnaliști cu tematica reflectării subiectelor despre copiii, victime ale abuzurilor sau violenței⁴⁵.

Un rol important în supravegherea respectării eticii jurnalisticii și asigurării răspunderii publicațiilor față de consumatorii de informație îl are Consiliul de Presă – o structură independentă de auto-reglementare a presei din Republica Moldova, funcția căreia este de a examina plângerile care se referă la activitatea editorială a ziarelor și revistelor editate în Republica Moldova. Nu cunoaștem cu exactitate numărul tuturor sesizărilor examinate de Consiliul de Presă privind cazurile de abuz sau exploatare sexuală față de copii. Însă, spre exemplu, în raportul de activitate al acestei structuri independente pentru perioada iulie 2012 –

42 Interviu semi-structurat nr. 17, organ de drept.

43 Interviu semi-structurat nr. 4, organizație neguvernamentală.

44 Interviu semi-structurat nr. 13, organizație neguvernamentală.

45 Interviu semi-structurat nr. 13, organizație neguvernamentală.

august 2013, Consiliul de Presă din Republica Moldova a constatat încălcarea normelor deontologice de protecție a identității copiilor, victime ale abuzurilor de către un post de televiziune prin interviuarea unui copil, prezumat a fi victima unui abuz sexual comis de un alt minor. Imaginea victimei a fost blurată, însă au fost prezentate suficiente informații care pot duce la dezvăluirea identității acesteia. În plus, copilul a fost pus în situația să re trăiască momentele de abuz sexual care l-au afectat fizic și psihologic. Dat fiind gravitatea încălcărilor, Consiliul de Presă a solicitat sancționarea postului de televiziune de către Consiliul Coordonator al Audiovizualului. Ca și rezultat, la 28 iunie 2013, CCA a examinat solicitarea Consiliului de Presă și a fost sancționat postul de televiziune respectiv.⁴⁶

Cât privește monitorizarea programelor televizate, în anul 2014 s-a desfășurat un prim exercițiu care și-a propus să supravegheze modul în care sunt respectate drepturile copiilor în buletinele de știri. Perioada scurtă de monitorizare (14 mai – 30 iunie 2014) a finalizat cu atestarea lipsei unor încălcări grave privind protecția identității copiilor victime. Cu toate acestea, a fost identificată tendința jurnaliștilor de a multiplica prezentarea de cazuri senzaționale sau șocante pentru public, precum ar fi cazurile de viol comise asupra copiilor. CCA a fost implicat nemijlocit în monitorizarea buletinelor de știri sub aspectul protecției copiilor (atât în cadrul primului exercițiu de monitorizare în anul 2014, cât și ulterior în 2016)⁴⁷.

Finanțarea publică a activităților societății civile în domeniul ESASC

Convenția de la Lanzarote la art. 9 alin. (4) reglementează obligația părților de a finanța, inclusiv prin crearea de fonduri, unele proiecte și programe desfășurate de către societatea civilă, menite să prevină și să îi apere pe copiii de ESASC.

Legislația națională reglementează mai multe mecanisme de susținere financiară a asociațiilor obștești, toate fiind condiționate de obținerea statutului de utilitate publică. Ca și mecanisme generale, statul poate acorda sprijin asociațiilor obștești prin: finanțarea unor programe sociale, științifice sau culturale, prin încheierea unor contracte pentru executarea lucrărilor și prestare de servicii, prin plasarea pe bază de concurs a unor comenzi sociale de realizare a diferitelor programe de stat unui număr nelimitat de asociații obștești⁴⁸. Cât privește organizațiile necomerciale de utilitate publică ce activează în domeniul reabilitării victimelor infracțiunilor (inclusiv a copiilor victime ale ESASC), legislația reglementează expres scutirea parțială de plata unor impozite și arendarea încăperilor în condiții preferențiale.

Situația actuală denotă unele realizări minime și singulare în eforturile de susținere financiară a organizațiilor societății civile prin dezvoltarea unor parteneriate public-private. Acestea practic se limitează la susținerea centrelor de asistență pentru victime sau potențiale victime. Spre exemplu, memorandumul încheiat în anul 2007 între autoritățile publice (DMPDC) și una din organizațiile societății civile (CNPAC) privind activitatea Centrului de asistență psihosocială a copilului și familiei „Amicul”, stabilește repartizarea responsabilităților între stat și sectorul asociativ prin care statul pune la dispoziție încăperea, iar finanțarea activităților era realizată de către finanțatorii externi. Un alt exemplu ar fi Centrul de asistență și protecție a victimelor și potențialelor victime ale traficului de ființe umane, care și-a început activitatea în 2001 ca și instituție privată, în 2008, devenind instituție publică în subordinea MMPSF, actualul MSMPS.

La fel, unele progrese se atestă prin aprobarea și implementarea mecanismului de desemnare procentuală (mecanismul 2%). Prin acest mecanism, statul susține activitățile societății civile prin redirectionarea unor venituri care în mod normal i-ar reveni acestuia. În cadrul interviurilor, unul din reprezentanții societății civile a specificat oportunitatea de diversificare a surselor de finanțare odată cu implementarea acestui mecanism, dar și riscurile, care în mare parte constau în încrederea mică a populației față de ONG-uri, sumele transferate care vor fi relativ mici și necesitatea de a desfășura campanii media pentru a-și asigura vizibilitate⁴⁹.

46 Raportul de activitate iulie 2012 – august 2013 al Consiliului de Presă din Republica Moldova.

47 Interviu semi-structurat nr. 19, Instituție Publică.

48 Legea nr. 837 din 17.05.1996 cu privire la asociațiile obștești. (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2007, nr. 153 – 156, art. 153-156).

49 Interviu semi-structurat nr. 20, organizație neguvernamentală.

Concluzii la capitolul 2

Specialiștii din sectorul învățământ, sănătate, protecție socială, poliție, justiție, sport, cultură și divertisment au fost instruiți, cu suportul societății civile, cu privire la drepturile copilului în general. Cât privește formările tematice cu privire la identificarea și asistența victimelor traficului de copii și intervențiile în cazurile copiilor în situații de risc, acestea au fost organizate în mod sporadic pentru membrii echipelor multidisciplinare. Programele de instruire inițială și continuă a specialiștilor nu reflectă subiectul ESASC. Statul a depus anumite eforturi prin formularea unei recomandări de integrare a aspectelor ce țin de prevenirea și protecția copilului față de violență în curricula de formare inițială și continuă a specialiștilor cu atribuții în protecția copilului, dar acestea sunt încă insuficiente. Cercetarea acestui aspect al problemei ne sugerează concluziile ce urmează.

- Selectarea voluntarilor care participă la diferite activități cu copiii nu este restricționată prin prevederi ale cadrului legal care reglementează desfășurarea activității de voluntariat. Excepție o constituie voluntarii care acordă suport victimelor infracțiunii sau participă la activități desfășurate în acest sens, cărora li se vor verifica antecedentele penale.
- Sistemul educațional național a inclus subiectul riscurilor ESASC în cadrul unor programe curriculare obligatorii și facultative doar pentru unele categorii de vârstă. În prezent rămâne aproape irealizabilă sarcina informării despre riscurile ESASC în contextul unei educații sexuale realizate în școli, întrucât cursul de educație sexuală nu este instituționalizat, iar informații despre sănătatea sexuală și reproducerea este furnizată elevilor în mod sporadic, cu suportul societății civile. Subiectul riscurilor asociate utilizării de noi tehnologii informaționale la fel nu este inclus în programele curriculare, decât unele aspecte ce vizează siguranța online pentru clasele V-VI. Cu aportul societății civile au fost desfășurate mai multe activități de sensibilizare și informare despre utilizarea în siguranță a tehnologiilor informaționale.
- Statul nu a întreprins măsuri menite să prevină riscul comiterii infracțiunilor în rândul persoanelor care au frica de a le comite ori care le-au comis, dar nu au ajuns în vizorul autorităților publice.
- Sectorul privat continuă să aibă un rol pasiv în prevenirea ESASC. Societatea civilă a întreprins eforturi pentru implicarea sectorului turismului și transportului în activități de prevenire, însă nu a fost asigurată durabilitatea acestor activități. Sectorul privat TIC continuă să-și rezerve ca prioritate educația digitală a copiilor și tinerilor, promovând și unele produse de control parental.
- Pentru a asigura protecția drepturilor copiilor și a evita revictimizarea acestora în presă, cu suportul autorităților publice au fost întreprinse mai multe măsuri menite să contribuie la dezvoltarea abilităților jurnaliștilor în scrierea de articole despre subiecte sensibile ce vizează copiii și totodată au fost desfășurate mai multe exerciții de monitorizare a articolelor ce vizează copiii în presă.
- Cât privește finanțarea publică a activităților societății civile în domeniul ESASC, deși cadrul legal creează premise și condiții pentru scutirea parțială de plata unor impozite ori arendarea unor încăperi în condiții preferențiale, în practică se atestă realizări minime în acest sens.

2.7. Recomandări

- Organizarea continuă și sistematică a instruirilor cu scop de sensibilizare despre ESASC pentru specialiștii din sistemul educativ, sănătate, protecție socială, poliție, justiție, sport, cultură și divertisment. O atenție deosebită trebuie acordată și programelor de formare continuă, care creează pârgii de desfășurare organizată a activităților de formare.
- Desfășurarea activităților în scopul abilitării părinților în asigurarea unei educații sexuale corespunzătoare copiilor, dar și în dezvoltarea competențelor lor de comunicare cu copiii despre riscurile ESASC.
- Continuarea eforturilor de educare în școli a copiilor și tinerilor privind riscurile ESASC și acordarea de sfaturi pentru a se proteja și a cere ajutor. Datorită complexității acestui subiect, informarea despre aceste riscuri trebuie realizată în paralel cu activitățile de informare privind utilizarea în siguranță a Internetului de către copii și cu cursurile de educație sexuală, toate adaptate nivelului de dezvoltare a copilului.

- Dezvoltarea serviciilor de consiliere pentru persoanele care se simt atrase de copii și adolescenți și au frica de a comite una din infracțiunile prevăzute de Convenție. Aceste servicii trebuie diferențiate de serviciile de asistență a persoanelor care deja au calitate de bănuț, învinuit/inculpat sau condamnat (specificate la Capitolul III), întrucât scopul serviciilor de intervenție preventivă este acela de a preveni săvârșirea infracțiunilor.
- Dezvoltarea politicilor organizaționale de protecție a drepturilor copiilor de către companiile private și organizațiile neguvernamentale (TIC, turism, avia etc.). Aceste politici organizaționale pot fi Coduri de Conduită, al căror scop să fie prevenirea ESASC și promovarea interesului superior al copilului în activitățile de zi cu zi. Acestea trebuie adaptate specificului domeniului de activitate al companiei sau organizației neguvernamentale. În contractele individuale de muncă pot fi stabilite clauze care să prevadă toleranța zero față de ESASC și obligațiunea normativă a angajaților de a respecta această clauză.

3. PROTECȚIA ȘI ASISTENȚA COPIILOR- VICTIME

3.1. Principii generale de acordare a asistenței copiilor, victime ale exploatării sexuale și abuzului sexual

În conformitate cu art. 11, alin. (1) al Convenției de la Lanzarote, părțile trebuie să stabilească programe sociale eficiente și să înființeze structuri multidisciplinare care să asigure sprijinul necesar pentru victime, pentru părinți, rudele apropiate ale acestora și pentru orice persoană care răspunde de îngrijirea lor. Totodată, un alt principiu de acordare a asistenței pentru copiii, victime ale ESASC, reglementat de art. 11, alin. (2), stabilește că în cazurile când nu se cunoaște vârsta victimelor cu certitudine și există motive să se creadă că este vorba despre un copil, măsurile de protecție prevăzute pentru copii vor fi acordate victimei până la determinarea vârstei sale.

Legislația anti-trafic și legislația care reglementează situația copiilor în situație de risc promovează principiul abordării multidisciplinare a cazurilor de către autoritățile și structurile responsabile. Structurile operaționale din cadrul mecanismului instituțional de protecție și asistență a victimelor și potențialelor victime ale traficului de ființe umane sunt echipele multidisciplinare teritoriale. Cadrul normativ reglementează condițiile de creare, atribuțiile, modul de asigurare tehnico-organizațională, evidență a documentelor și instruire a membrilor echipei multidisciplinare teritoriale⁵⁰. Totodată, unul din principiile de intervenție în cazurile copiilor în situație de risc este abordarea complexă prin convocarea echipelor compuse din profesioniști din diferite domenii cu atribuții în protecția copilului din domeniul asistenței sociale, educației, ocrotirii sănătății, organelor de drept⁵¹. În practică, dacă copilul este plasat într-un serviciu, atunci reprezentanții acestui serviciu trebuie neapărat să fie implicați în echipa multidisciplinară, pentru ca toți actorii implicați să-și cunoască responsabilitățile⁵².

Cadrul legal național stabilește că victimele traficului de ființe umane vor fi tratate ca și copii și li se vor aplica măsurile speciale de protecție prevăzute de lege pentru minori, atunci când există motive a se considera că victima nu a atins vârsta de 18 ani, până la constatarea exactă a vârstei acestora⁵³. Una din problemele care pot surveni la această etapă este faptul că multe minore pot părea mai adulte decât sunt în realitate, eliminând astfel acea „prezumție de minoritate” și beneficierea de măsuri speciale de protecție specifice copiilor. În cazul în care lipsesc documentele care să confirme vârsta persoanei sau veridicitatea lor prezintă dubii, este necesară în mod obligatoriu efectuarea expertizei, iar dubiile existente să fie percepute în favoarea persoanei⁵⁴.

Raportul de monitorizare a procesului de implementare a Strategiei Sistemului național de referire pentru protecția și asistența victimelor și potențialelor victime ale traficului de ființe umane pentru perioada anului 2015 relevă problema lipsei actelor de identitate și de stare civilă. Cu această problemă prestatorii serviciilor pentru victimele și potențialele victime ale TFU continuă să se confrunte frecvent, fapt care împiedică întreprinderea măsurilor necesare de asistență și protecție (de exemplu, primirea de către beneficiar a prestației de ajutor social). Participarea organelor de stare civilă și documentare a populației în lucrul echipelor multidisciplinare este o resursă foarte valoroasă în ceea ce privește asistența pentru documentare a beneficiarilor. La solicitarea organelor de resort antrenate în domeniul de prevenire și combatere a TFU, MTIC de comun cu ÎS „CRIS Registru” furnizează informația despre persoanele fizice (cetățeni străini, apatrizi, beneficiari de protecție umanitară, refugiați), utilizând toate resursele informaționale ce conțin date cu caracter personal aflate în posesia și la dispoziția MTIC, atât cele automatizate – SIA „Registru de stat al populației”, cât și cele neautomatizate – fișierul manual de evidență a persoanelor, fișierele cererilor pentru eliberarea pașapoartelor de tip sovietic etc⁵⁵.

50 HG nr. 228 din 28.03.2014 cu privire la aprobarea Regulamentului de activitate a echipelor multidisciplinare teritoriale din cadrul Sistemului național de referire. (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2014, nr. 80-85, art. 251.)

51 Legea nr. 140 din 14.06.2013 privind protecția specială a copiilor aflați în situație de risc și a copiilor separați de părinți. (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2013, nr. 167-172, art. 534.)

52 Interviu semi-structurat nr. 9, organizație neguvernamentală.

53 Legea nr. 241 din 20.10.2005 privind prevenirea și combaterea traficului de ființe umane. (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2005, nr. 164-167, art. 812.)

54 Barriers to Access to Justice for Child Victims of Sexual Exploitation. Legal framework and Insights from professionals in the Criminal Justice System in Moldova. ECPAT International, 2017.

55 http://msmps.gov.md/sites/default/files/document/attachments/snr3223_0.pdf

3.2. Raportarea suspiciunilor de exploatare sexuală și abuz sexual față de copii

Art. 12 alin. (1) și alin. (2) al Convenției de la Lanzarote specifică despre necesitatea de a reglementa în dreptul intern reguli care să permită semnalarea către serviciile de protecție a copilului orice situație când există motive rezonabile de a crede că un copil este victima ESASC, chiar dacă sunt impuse unele reguli de confidențialitate acestor specialiști. Totodată, statele semnatare trebuie să încurajeze raportarea suspiciunilor de ESASC către serviciile competente.

În Republica Moldova nedivulgarea secretului profesional ori a informațiilor cunoscute în timpul exercitării obligațiilor de serviciu este o obligație legală pentru mai multe categorii de profesioniști. Totodată, legislația națională în domeniul protecției drepturilor copilului reglementează obligativitatea sesizării și autosesizării atunci când există suspiciuni cu privire la un caz de ESASC.

Instrucțiunile privind mecanismul intersectorial de cooperare pentru identificarea, evaluarea, referirea, asistența și monitorizarea copiilor, victime și potențiale victime ale violenței, neglijării, exploatării și traficului stabilesc obligațiunea reprezentanților instituțiilor de învățământ, medico-sanitare și de asistență socială de a înregistra sesizarea cu privire la cazurile de abuz, violență, neglijare, exploatare ori trafic și de a informa imediat autoritatea tutelară (după caz – inspectoratul teritorial de poliție și procuratura, serviciul de asistență medicală de urgență și Inspectoratul de stat al muncii).

Este expres stabilită obligativitatea examinării tuturor sesizărilor prin desfășurarea evaluării inițiale a cazului. La această etapă are loc interviul de protecție cu copilul – prima discuție cu copilul, al cărei scop este de a stabili gradul de securitate a copilului și de a-l informa despre drepturile sale, serviciile de asistență, măsurile de protecție în caz că viața și/sau sănătatea lui sunt în pericol. Este de obligația specialistului care realizează interviul de protecție să asigure și respectarea confidențialității informațiilor colectate. Cu toate acestea, în pofida caracterului confidențial al informațiilor colectate, în cazurile când specialistul consideră că ar exista un pericol pentru copil, ce ar necesita și implicarea altor specialiști la soluționarea problemei, **specialistul trebuie să explice copilului despre necesitatea de a împărtăși aceste informații din start în cadrul interviului de protecție, dar și să-i explice scopul colectării informațiilor și modul de utilizare a acestora.**

3.3. Linii de asistență pentru victime și rudele acestora

Art. 13 al Convenției de la Lanzarote stabilește că fiecare parte trebuie să ia măsuri pentru a încuraja și sprijini înființarea de servicii de comunicare, cum ar fi posturi telefonice sau de internet care să permită consilierea solicitanților, chiar confidențial sau cu respectarea anonimatului acestora.

Până în anul 2014, în Republica Moldova toate cazurile de ESASC față de copii puteau fi recepționate la Linia Fierbinte – serviciu telefonic dezvoltat și monitorizat de către una din organizațiile societății civile. Începând cu anul 2014, a fost instituit Serviciul de asistență telefonică gratuită pentru copiii – Telefonul Copilului. Acest serviciu este gestionat de MMPSF (actualul MSMPS) și implementat în practică de o organizație neguvernamentală, în baza unui contract de colaborare. Scopul serviciului telefonic este de a facilita accesul copiilor în situație de risc la asistența corespunzătoare. Totodată, este primul serviciu telefonic care acordă asistență specializată copiilor, inclusiv: consiliere psihologică, informare despre drepturile copilului, consultanță în domeniul protecției copilului, îndrumare și referire către instituțiile abilitate să ofere asistența necesară. Toate apelurile la Telefonul Copilului sunt confidențiale, iar în situația când este raportat un caz suspect de abuz sau exploatare, apelantul are dreptul să i se păstreze datele cu caracter personal în anonim. Totuși, fișa de sesizare trebuie completată cu indicarea numelui și prenumelui copilului-victimă. Lipsa unor asemenea date pot tergiversa intervențiile pe caz⁵⁶.

La fel, cu suportul societății civile a fost dezvoltată platforma online www.siguronline.md, al cărei scop este de a informa, consilia și a facilita accesul copiilor, victime ale unor abuzuri online, la asistența de care au nevoie. Scopul acestei platforme este de a contribui la prevenirea cazurilor de ESASC, prin promovarea educației digitale în rândul copiilor și tinerilor, dar și de a facilita accesul la servicii în baza nevoilor

56 Interviu semi-structurat nr. 10, organizație neguvernamentală.

identificate. În acest scop a fost semnat și un memorandum de colaborare cu IGP prin care organizația neguvernamentală responsabilă de activitatea acestui portal și-a asumat obligația de a referi organelor de drept cazurile sesizate, iar organele de drept și-au asumat obligația de informa copiii-victime despre drepturile pe care le au, asigurând respectarea interesului superior al copilului de la primul contact cu sistemul de justiție.

Atestăm interesul autorităților publice în promovarea și dezvoltarea liniilor de asistență existente, manifestat prin includerea activităților de promovare a serviciilor ca și prioritate în documentele de politici naționale (Planul de acțiuni pentru anii 2016-2020 privind implementarea Strategiei pentru protecția copilului pe anii 2014-2020: MMPSF îi revine responsabilitatea de a dezvolta și promova Serviciul de asistență telefonică gratuită pentru copii; MAI îi revine obligația de a elabora, dezvolta și promova materiale de informare și prevenire în domeniul siguranței online a copiilor prestate prin intermediul unei platforme online).

3.4. Asistență în recuperarea fizică și psihosocială a copilului-victimă

3.4.1. Asistență pe termen scurt și pe termen lung acordată victimei

Art. 14, alin. (1) al Convenției de la Lanzarote prevede că statele semnatare trebuie să ia măsurile legislative sau de altă natură pentru a asigura asistența victimelor, pe termen scurt sau lung, în vederea recuperării fizice și psihosociale a acestora. Aceste măsuri trebuie să aibă în vedere opiniile, nevoile și preocupările copilului. Totodată, la art. 14, alin. (2) este specificată obligația colaborării autorităților publice cu organizațiile neguvernamentale sau cu alte structuri ale societății civile care acordă asistență victimelor.

Cadrul legal prevede un statut special pentru copiii, victime ale traficului de copii, săvârșit inclusiv în scopul exploatarei sexuale. Legea nr. 241 din 20.10.2005 stabilește obligațiunea statului de a asigura protecție și asistență copiilor, victime ale traficului, din momentul când apar temeiuri de a crede că sunt victime până la identificarea, integrarea și recuperarea lor deplină, independent de cooperarea acestora cu autoritățile. Cadrul legal garantează îngrijire și protecție pe **termen lung** copiilor, victime ale traficului, până la recuperare deplină. Sunt asigurate măsuri speciale de protecție pentru copiii, victime ale traficului, care au rămas fără îngrijire părintească – li se asigură posibilitatea căutării urgente a familiei ori li se instituie tutela sau curatela în condițiile legii.

Raportul de monitorizare a procesului de implementare a Strategiei Sistemului național de referire pentru protecția și asistența victimelor și potențialelor victime ale traficului de ființe umane pe perioada anului 2015 reflectă o specializare a tipurilor de asistență oferite de către echipele multidisciplinare și ONG-urile active în domeniul prevenirii și protecției victimelor traficului de ființe umane. Una din problemele identificate în Raportul menționat este lipsa unor resurse suficiente pentru soluționarea situațiilor deosebit de dificile în care se regăsesc potențialele victime ale traficului de ființe umane. Din acest motiv, anumite intervenții sunt referite spre suport către donatori. În plus, una dintre cele mai costisitoare nevoi ale planului individual de asistență pentru reintegrarea beneficiarilor SNR rămâne a fi asigurarea cu spațiu locativ. La momentul actual, acest suport social practic este neacoperit, inclusiv de donatori⁵⁷.

În perioada 2015-2016, a fost aprobat cadrul normativ care reglementează organizarea, funcționarea și nivelul minim de calitate a serviciilor sociale dedicate copiilor, victime ale ESASC: serviciile sociale pentru copiii în situație de risc⁵⁸ și serviciile de asistență și protecție a victimelor traficului de ființe umane⁵⁹. În linii generale, standardele minime de calitate impun ca beneficiarii să fie abordați într-o formă individualizată,

57 http://www.mmprsf.gov.md/sites/default/files/document/attachments/snr3223_0.pdf

58 HG nr. 441 din 17.07.2015 pentru aprobarea Regulamentului-cadru privind organizarea și funcționarea Serviciului social Centrul de zi pentru copii în situație de risc și a standardelor minime de calitate. (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2015, nr. 190-196, art. 498.)

59 HG nr. 898 din 30.12.2015 pentru aprobarea Regulamentului-cadru cu privire la organizarea și funcționarea Serviciului de asistență și protecție a victimelor traficului de ființe umane și a standardelor minime de calitate. (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2016, nr. 2-12, art. 5.)

conform nevoilor individuale ale acestora. Pentru a le identifica și evalua, urmează a fi aplicată o metodologie specifică de lucru. În plus, în cazul serviciilor pentru copii în situație de risc, legiuitorul indică expres și obligațiunea de a adapta sistematic asistența copilului la nevoile individuale ale acestuia, în funcție de vârsta, nivelul de dezvoltare, starea sănătății, particularitățile etnice și religioase și ținând cont de opinia lui. Opinia copilului și a părinților ori reprezentanților legali ai acestuia urmează a fi luată în considerare inclusiv în procesul de evaluare a calității serviciilor și de planificare a activităților.

În anul 2016 a fost aprobat cadrul legal care sistematizează drepturile procesuale ale victimelor și care instituie unele servicii de suport, menite să ofere consultații și sprijin în comunicarea victimelor cu autoritățile publice și asistență pentru recuperarea fizică, psihologică și socială. Începând cu anul 2018, victimele infracțiunilor privind viața sexuală, victimele traficului de copii și ale pornografiei infantile vor primi compensație financiară pentru prejudiciul cauzat prin infracțiune. Victimele vor mai putea beneficia și de consiliere informațională și psihologică. Consilierea informațională va putea fi realizată de către colaboratorul organului de constatare. Consilierea psihologică va putea fi acordată de către psihologi din cadrul subdiviziunilor teritoriale de asistență socială, a organizațiilor necomerciale sau a persoanelor juridice cu scop lucrativ care activează în domeniul reabilitării victimelor infracțiunii, pe termen scurt (până la 3 luni) și pe termen lung (până la 6 luni).

Una din problemele care ar putea surveni la etapa de implementare a legii ar fi nivelul de pregătire profesională a specialiștilor, și îndeosebi a psihologilor din cadrul subdiviziunilor teritoriale de asistență socială în consilierea copiilor, victime ale abuzurilor/exploatării sexuale. La fel, cel mai problematic aspect referitor la asigurarea unui suport adecvat copilului este lipsa unui organ abilitat să ofere instruire continuă specializată și să certifice acești specialiști. În lipsa unor specialiști calificați, evaluarea psihologică a copilului-victimă și acordarea suportului calitativ devine practic imposibilă⁶⁰.

Măsurile de asistență și protecție sunt asigurate în mare parte de organizațiile neguvernamentale. Acestea au programe de asistență atât pentru victime, cât și pentru părinți sau îngrijitorii lor. La nivel local nu există suficiente servicii specializate de asistență a copiilor, victime ale ESASC. Aceeași problemă se atestă și la nivel municipal. Nu există nici un centru municipal de stat specializat în asistarea copiilor, victime ale ESASC. Autoritățile publice colaborează cu organizațiile neguvernamentale care prestează servicii pentru acești copii⁶¹.

Serviciile prestate de organizațiile societății civile trebuie dezvoltate și în regiuni. Astfel, prestatorii de servicii trebuie să aibă posibilitatea de a referi acești copii-victime către servicii specializate. În cazul lor nu este necesar plasamentul pentru reabilitare – serviciile trebuie să fie cât mai aproape de beneficiar; trebuie să li se achite drumul victimelor care vin să beneficieze de servicii de reabilitare, fără a fi plasați⁶².

Cadrul legal anti-trafic reglementează colaborarea dintre instituțiile statului și organizațiile societății civile – ca și principiu de bază în desfășurarea activităților de protecție și asistență a victimelor (art. 15, Legea nr. 241 din 20.10.2005). Astfel, mecanismul existent de cooperare și coordonare a eforturilor statului și a societății civile a creat pârgii legale pentru consolidarea parteneriatului dintre actorii din domeniu și asigurarea protecției drepturilor victimelor traficului de ființe umane în scopul restabilirii drepturilor acestora și prevenirii acestui fenomen.

Pe de altă parte, mecanismele existente de asigurare a protecției și asistenței copiilor în situație de risc au creat premise pentru colaborarea organizațiilor neguvernamentale și instituțiile publice la etapa de implementare a mecanismului, de elaborare a procedurilor sectoriale și facilitarea aplicării procedurilor intersectoriale de colaborare dintre autorități și la dezvoltarea capacităților profesioniștilor pentru a pune în aplicare aceste mecanisme.

60 Interviu semi-structurat nr. 10, organizație neguvernamentală.

61 Interviu semi-structurat nr. 3, autoritate publică.

62 Interviu semi-structurat nr. 4, organizație neguvernamentală.

3.4.2. Măsuri de retragere a copiilor-victime din familiile abuzive și de îndepărtare a abuzatorului din mediul său familial

Convenția de la Lanzarote reglementează, prin art. 14, alin. (3), procedurile de intervenție în cazurile când părinții ori persoanele în îngrijirea cărora se află copilul sunt implicate în ESASC și anume: posibilitatea îndepărtării autorului prezumat al faptei și posibilitatea retragerii victimei din mediul său familial. Condițiile și durata acestei separări se stabilește în conformitate cu interesul superior al copilului.

Recomandarea Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei privind drepturile copiilor în instituții de tip rezidențial⁶³ prevede: „Situțiile de abuz sexual și neglijență față de copii necesită servicii de suport prin intermediul cărora să fie evitată separarea copilului de familie. Totuși, menținerea familiei integre nu trebuie să reprezinte un scop în sine. Dacă este în interesul copilului, retragerea acestuia din familie poate avea beneficii pentru el. În plus, Comitetul de Miniștri recomandă a aplica măsura retragerii abuzatorului din familie ca și măsură preferențială în toate cazurile.

Cadrul legal prevede posibilitatea dispunerii luării imediate a copilului de la părinți sau de la persoanele în grija cărora se află, în cazul în care se constată existența unui pericol iminent pentru viața și sănătatea copilului. În aceste cazuri autoritatea tutelară se obligă să comunice în decurs de 24 de ore procurorului despre măsurile întreprinse. Totodată, autoritatea tutelară trebuie să dispună plasamentul de urgență a copilului în familia rudelor sau a altor persoane cu care a stabilit relații apropiate, dar și să înainteze în instanța de judecată o cerere privind luarea copilului de la părinți (cu sau fără decăderea din drepturi părintești).

Legislația națională reglementează și situațiile în care doar unul din părinți manifestă comportament abuziv care prezintă pericol iminent pentru viața și sănătatea copilului, iar ceilalți membri adulți ai familiei manifestă comportament protector. În aceste cazuri, autoritatea tutelară poate depune o cerere în instanța de judecată prin care să solicite emiterea în decurs de 24 ore a ordonanței de protecție a copilului-victimă. Dacă părintele/tutorele/curatorul care manifestă comportament protector nu are soluții pentru a asigura un spațiu sigur copilului până la aplicarea ordonanței de protecție, autoritatea tutelară locală, în comun cu autoritatea tutelară teritorială, trebuie să asigure plasamentul copilului împreună cu adultul.

3.4.3. Asistența persoanelor apropiate victimei

Convenția de la Lanzarote reglementează, prin art. 14, alin. (4), obligația statelor semnatare de a întreprinde măsuri pentru a se asigura că persoanele apropiate victimei pot beneficia, dacă este cazul, de asistență terapeutică, în special de asistență psihologică de urgență.

În prezent, în cadrul serviciilor de zi de asistență și protecție a victimelor traficului de ființe umane sunt prestate servicii de informare, consiliere psihologică și consultații juridice atât pentru victimă, cât și pentru membrii familiei acestuia. Totodată, unul din principiile de organizare a Serviciului pentru copii în situație de risc este de a consilia membrii familiei copiilor în situație de risc.

Această practică este preluată și în activitatea organizațiilor neguvernamentale active în protecția și asistența drepturilor copiilor, victime ale ESASC. Părinții sau îngrijitorii pot beneficia de consiliere, asistență juridică sau psihologică. În unele cazuri este necesară asistarea părinților și ghidarea în relațiile cu copilul, chiar și atunci când părintele nu o solicită în mod expres. Spre exemplu, dacă specialistul (psihologul, asistentul social) observă că părintele nu are o abordare corectă în relația cu copilul abuzat ori că este profund afectat de cele întâmplate, trebuie să abiliteze părintele pentru ca acesta să poată deveni resursă și suport pentru copil și să nu-i dăuneze prin atitudine⁶⁴.

63 Consiliul Europei, Comitetul de Miniștri, Recomandarea Rec(2005)5 a Comitetului de Miniștri pentru Statele Membre privind drepturile copiilor plasați în instituții rezidențiale, adoptată de Comitetul de Miniștri la 16.03.2005.

64 Interviu semi-structurat nr. 9, organizație neguvernamentală.

Concluzii la Capitolul 3

- Legislația în domeniul protecției copilului reglementează obligativitatea sesizării și autosesizării atunci când există suspiciuni cu privire la un caz de ESASC. Cu toate acestea, nu este reglementat expres dreptul legal al specialiștilor de a divulga informațiile confidențiale cunoscute în timpul exercitării atribuțiilor de serviciu dacă există prezumția că acestea se referă la ESASC. Deși schimbul de informație între specialiști se realizează în scopul abordării și intervenției multidisciplinare, nu sunt reglementate limitele comunicării acestor informații.
- În Republica Moldova funcționează mai multe servicii de asistență pentru copii și rudele acestora, atât servicii telefonice, cât și platforme online. Gestionarea acestora e realizată de organizațiile neguvernamentale, structurile de stat lipsind practic pe acest segment.
- Profesioniștii până în prezent se confruntă cu problema acordării serviciilor de asistență și protecție copiilor, victime ale ESASC, din cauza lipsei unei pregătiri uniforme privind specificul acestor cazuri.
- La nivel local lipsesc servicii de asistență specializată pentru copiii, victime ale ESASC.
- Deși a fost elaborat cadrul legal privind reabilitarea victimelor infracțiunii, trebuie dezvoltat și un mecanism de implementare a garanțiilor stipulate.
- Sarcina de asigurare a protecției și asistenței calificate victimelor se realizează cu suportul donatorilor externi, de către organizațiile neguvernamentale, suportul statului practic este lipsă.

Recomandări

- Operarea modificărilor în cadrul legal care să stabilească limite în comunicarea dintre specialiști cu privire la cazurile suspecte de ESASC. Legiuitorul trebuie să indice concret infracțiunile care ar permite derogarea de la păstrarea secretului profesional și condițiile în care aceasta se poate realiza.
- Dezvoltarea serviciilor la nivel local, care să acorde asistență copiilor, victime ale exploatării sau abuzului sexual: servicii de recuperare psihologică a copilului-victimă, centre de plasament temporar în cazuri de urgență.
- Modificarea cadrului legal în vederea stabilirii obligativității asigurării tuturor măsurilor de protecție garantate minorilor, victime a tuturor formelor de abuz sau exploatare sexuală, în cazul în care nu se cunoaște cu exactitate vârsta victimei, dar există prezumția că e minoră.
- Dezvoltarea cadrului normativ pentru implementarea Legii nr. 137 din 29.07.2016.
- Formarea profesioniștilor care acordă asistență copiilor, victime ale abuzului și exploatării sexuale.
- Sprijinirea funcționării serviciilor de asistență telefonică și online a copiilor-victime.

4. PROGRAME SAU MĂSURI DE INTERVENȚIE PENTRU ABUZATORI

Convenția de la Lanzarote stabilește la art. 15 și 16 principalele măsuri care trebuie luate de statele semnatare pentru persoanele condamnate sau urmărite de comiterea oricărei infracțiuni prevăzute de Convenție în vederea prevenirii și reducerii la minim a riscurilor de repetare a infracțiunilor de natură sexuală comise asupra copiilor. Convenția de la Lanzarote specifică faptul că aceste programe sau măsuri trebuie să fie accesibile în orice etapă a procesului – în mediul carceral și în libertate.

În anul 2008, în Republica Moldova a fost instituit sistemul de probațiune, care are ca obiectiv implementarea măsurilor de resocializare și reintegrare a infractorilor. Acest sistem trebuie să-și aducă aportul atât la etapa prezentințială, prin suportul acordat organelor judiciare la individualizarea pedepselor, la etapa sentințială, prin supravegherea modului de executare a pedepselor neprivative de libertate, cât și la etapa postsentințială, prin aplicarea programelor de reintegrare socială a persoanelor care au încălcat legea.

Legea cu privire la probațiune⁶⁵ stabilește în art. 3 că subiecții probațiunii sunt:

- persoanele bănuite, învinuite, inculpate pentru care s-a solicitat referatul prezentințial de evaluare psihosocială a personalității;
- minorii liberați de răspunderea penală;
- persoanele liberate condiționat de răspunderea penală;
- persoanele liberate de pedeapsa penală;
- persoanele eliberate din locurile de detenție care au solicitat asistența postpenitenciară;
- persoanele condamnate sau sancționate cu muncă neremunerată în folosul comunității, precum și cele private de dreptul de a ocupa o anumită funcție sau de a exercita o anumită activitate.

4.1. Programe de intervenție la etapa prezentințială destinate agresorilor sexuali adulți și minori

La etapa prezentințială, organele de probațiune pot fi solicitate să întocmească referatul de evaluare psihosocială a personalității bănuितului, învinuitului și inculpatului. Subiectul probațiunii va fi în vizorul organului de probațiune doar pentru o perioadă de 19 zile lucrătoare, care includ 14 zile obligatorii, termen ce poate fi prelungit cu 5 zile facultative⁶⁶.

Una din problemele identificate la etapa elaborării referatului prezentințial este lipsa obligativității asistentului social de a participa la acțiunile întreprinse de consilierul de probațiune. Asistentul social din cadrul comunității sau un reprezentant al direcției pentru protecția drepturilor copilului ar trebui să însoțească de fiecare dată consilierul de probațiune la locul de trai al copilului în conflict cu legea sau la persoana urmărită penal⁶⁷.

Cu scopul de a elucida rolul asistenței psihosociale la etapa prezentințială, în anul 2013 a fost aprobată o Metodologie care descrie etapele de acordare a asistenței psihosociale la etapa prezentințială, metodele și tehnicile de aplicare, precum și responsabilitățile de intervenție a fiecărei instituții sau actor comunitar în fiecare etapă de acordare a asistenței psihosociale⁶⁸. Această asistență trebuie să asigure un suport de natură medicală, psihologică, socială, vocațională și juridică. Consilierul de probațiune este cel care trebuie să elaboreze harta serviciilor sociale de informare despre organizațiile guvernamentale și neguvernamentale care pot să le presteze servicii. Parteneri ai serviciului de probațiune pot fi: direcția de sănătate publică, organizații nonguvernamentale, administrația publică locală, serviciul stare civilă, autoritatea tutelară ș.a.

65 Legea nr. 8 din 14.02.2008 cu privire la probațiune. (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2008, nr. 103-105, art. 389.)

66 Interviu semi-structurat nr. 11, instituție publică.

67 Interviu semi-structurat nr. 10, autoritatea publică.

68 Metodologie privind asistența psihosocială la etapa prezentințială, aprobată prin Ordinul OCP nr. 163 din 16.12.2013.

Au fost identificate mai multe curențe ale sistemului de asistență ale copiilor în conflict cu legea la etapa de urmărire penală și în procesul de judecare a cauzei, până la pronunțarea unei sentințe de condamnare.

- Copiii la etapa de urmărire penală nu pot fi subiecți ai probațiunii, cu excepția cazului când e necesară elaborarea unui raport presentințial.
- Nu există servicii care să ofere asistență psihologică specializată și să realizeze evaluarea psihologică a copiilor în conflict cu legea. În prezent, evaluarea psihologică a copiilor în conflict cu legea se poate realiza, la solicitare, de către specialiștii din cadrul Serviciilor Psiho-Pedagogice raionale.
- Lipsesc un mecanism de referire a copiilor în conflict cu legea⁶⁹.

În afara serviciilor organului de probațiune la etapa presentințială, lipsesc alte servicii și programe pentru persoanele care au calitatea de bănuț, învinuit sau inculpat într-o cauză ce vizează una din infracțiunile prevăzute de Convenția de la Lanzarote. Pentru agresorii familiari există un singur centru specializat – Centrul de Asistență și Consiliere pentru Agresorii Familiali, de la Drochia. Acesta oferă servicii de asistență socială, psihologică, juridică, medicală, activități de recuperare, reabilitare, schimb de comportament și reintegrare socială a agresorilor familiari. Pentru copiii în conflict cu legea nu există servicii specializate până la pronunțarea sentinței de condamnare (atât la aplicarea măsurii de arest preventiv, cât și de arest la domiciliu). Acordarea asistenței după un an și ceva de când el a interacționat cu sistemul de justiție este tardivă⁷⁰.

4.2. Programe de intervenție la etapa sentințială destinate agresorilor sexuali adulți și minori

Programele de intervenție la etapa sentințială sunt dezvoltate și aplicate de către instituțiile penitenciare. Până recent deținuții care au săvârșit infracțiuni cu caracter sexual, inclusiv asupra minorilor, nu au beneficiat de programe specializate de asistență. Din informația statistică publicată de către Departamentul Instituției Penitenciare, la 1 ianuarie 2017, pentru infracțiuni privind viața sexuală au fost condamnate 604 persoane din numărul total de 6.377 condamnați⁷¹. Anume numărul relativ mare al persoanelor condamnate pentru infracțiuni cu caracter sexual a stat la baza elaborării unui program specific pentru aceste categorii de deținuți. Totodată, necesitatea pilotării unor programe relaționate comportamentului infracțional a fost justificată prin numărul mare de copii care au săvârșit infracțiuni cu caracter sexual în rândul total de deținuți (circa 25% din numărul total de deținuți minori)⁷².

În anul 2016, cu suportul donatorilor externi, au fost desfășurate mai multe acțiuni menite să consolideze sistemul de probațiune și sistemul penitenciar. Cu asistența unui expert străin a fost elaborat un Program de intervenție psihosocială pentru reducerea riscului de recidivă a agresorilor sexuali care execută o pedeapsă privativă de libertate. Acesta era adresat atât agresorilor sexuali adulți, care au săvârșit infracțiuni cu caracter sexual față de un adult, celor care au săvârșit infracțiuni cu caracter sexual față de copii, cât și agresorilor sexuali minori. A fost elaborat și un plan de intervenție pentru deținuți, care a devenit instrumentul unei echipe multidisciplinare. Specialiștii vizați au urmat mai multe runde de instruire cu privire la implementarea acestui Program de schimbare cognitiv-comportamentală. Programul este pilotat în câteva instituții penitenciare, iar ulterior este planificată instituționalizarea ambelor programe, atât pentru adulți, cât și pentru minori.

4.3. Programe de intervenție la etapa postpenitenciară destinate agresorilor adulți și minori

Orice deținut, cu o jumătate de an înainte de eliberare sau din momentul când a depus o cerere pentru eliberare condiționată, este beneficiar al sistemului de probațiune, ceea ce presupune că acesta poate

69 Interviu semi-structurat nr. 10, organizație neguvernamentală.

70 Interviu semi-structurat nr. 25, organizație neguvernamentală

71 <http://penitenciar.gov.md/ro/statistica>

72 Interviu semi-structurat nr. 6, autoritate publică.

beneficia de asistență informațională și de facilitarea accesului la anumite servicii. În prezent, consilierii de probațiune au mai mult un rol de informare și referire către serviciile competente, și nu de asistență a beneficiarilor. Pe de-o parte, consilierii de probațiune nu au abilitățile necesare pentru a presta servicii calitative în cadrul programelor de resocializare, iar pe de altă parte, lipsesc condiții tehnice și spațiu pentru desfășurarea activităților cu foștii deținuți. Instituția probațiunii poate fi dezvoltată prin acțiuni concrete de dezvoltare, astfel încât serviciile acordate de consilierii de probațiune să fie într-adevăr eficiente, orientate spre resocializare, și nu doar spre informare. O soluție propusă de către una din instituțiile publice este desfășurarea programelor de resocializare de către organizațiile neguvernamentale, iar consilierii de probațiune să fie instruiți ca și facilitatori⁷³.

Înainte de eliberarea deținuților se pune accent pe resocializarea și pe restabilirea relațiilor cu familia. În cazul copiilor care urmează a fi eliberați există problema că nu se lucrează cu autoritățile responsabile de preluarea copilului în comunitate⁷⁴.

Totodată, în scopul de a consolida rolul probațiunii în resocializarea și reintegrarea minorilor, în anul 2016 a fost elaborat un proiect de modificare și completare a unor acte legislative⁷⁵. Acesta urmărește să desființeze instituțiile speciale de învățământ, de reeducare și instituțiile curative. Potrivit prevederilor art. 93 din Codul penal, minorii condamnați pentru săvârșirea unei infracțiuni ușoare, mai puțin grave sau grave pot fi eliberați de pedeapsă de către instanța de judecată dacă se va constata că scopurile pedepsei pot fi atinse prin internarea lor într-o instituție specială de învățământ sau prin plasarea într-o instituție curativă și de reeducare, dar și prin aplicarea unor măsuri de constrângere cu caracter educativ, prevăzute la art. 104 CP RM⁷⁶.

4.4. Evaluarea riscului de recidivă

La etapa prezentințială, consilierul de probațiune trebuie să aplice două instrumente de lucru: fișa de evaluare psihosocială și fișa de evaluare a riscului de recidivă. În practică, consilierii de probațiune nu aplică întotdeauna ambele instrumente din motiv că prima fișă de evaluare psihosocială include un paragraf în care poate fi indicată „perspectiva de reintegrare”, iar asta permite specificarea riscului de recidivă, fără a utiliza cel de-al doilea instrument. Această practică este una defectuoasă, iar activitatea consilierilor de probațiune ar trebui monitorizată sistematic, pentru a asigura utilizarea cu strictețe a ambelor fișe de evaluare⁷⁷.

La etapa sentințială, în primele două luni de detenție, deținutul este supus unei proceduri de evaluare inițială, care presupune identificarea nevoilor acestuia și elaborarea unui plan individual de intervenție. În practică, riscul de recidivă întotdeauna este solicitat la momentul pregătirii pentru eliberare, având importanță în cazurile de eliberare condiționată înainte de termen. Cu toate acestea, este importantă cunoașterea riscului de recidivă chiar de la începutul ispășirii pedepsei cu detenția, întrucât aceasta l-ar putea motiva pe deținut să participe la mai multe programe care i-ar schimba comportamentul infracțional⁷⁸.

4.5. Evaluarea eficienței programelor sau măsurilor

Odată cu pilotarea Programului de intervenție psihosocială pentru reducerea riscului de recidivă a agresorilor sexuali care execută o pedeapsă privativă de libertate în câteva instituții penitenciare, urmează a fi realizată și o evaluare post-pilotare, în vederea determinării rezultatelor pilotării, necesităților de adaptare a programului și eventualele posibilități de instituționalizare.

73 Interviu semi-structurat nr. 11, autoritate publică.

74 Interviu semi-structurat nr. 25, organizație neguvernamentală

75 http://www.cna.md/public/files/rapoarte_expertiza/pr.lege04.01.16executarepenal.pdf

76 Interviu semi-structurat nr. 22, autoritate publică.

77 Interviu semi-structurat nr.11, autoritate publică.

78 Interviu semi-structurat nr. 11, autoritate publică.

4.6. Informarea și consimțământul beneficiarilor programelor de intervenție

Art. 17 din Convenția de la Lanzarote reglementează obligația statelor de a asigura informarea persoanelor care beneficiază de programe sau măsuri de intervenție despre motivele pentru care li s-a făcut propunerea și de a solicita acordul acestor persoane. Persoanele cărora li s-au propus programe sau măsuri de intervenție le pot refuza, iar în cazul persoanelor condamnate, acestea sunt informate cu privire la consecințele posibile ale unui eventual refuz.

Obligativitatea programelor de probațiune

Legiuitorul stabilește obligativitatea participării persoanei condamnate la unele programe de probațiune prin următoarele prevederi:

- art. 90, alin. (6), lit. f) CP al RM: „Aplicând condamnarea cu suspendarea condiționată a executării pedepsei, instanța îl poate obliga pe condamnat să participe la programe probaționale”.
- art. 92 alin. (12) CP al RM „La momentul examinării posibilității înlocuirii părții neexecutate din pedeapsă cu o pedeapsă mai blândă în privința persoanelor care execută pedeapsa neprivativă de libertate, condamnatul trebuie să dispună de loc de trai, să participe la programe probaționale și, după caz, să finalizeze tratamentul de alcoolism, narcomanie sau toxicomanie”.

Etapa presentințială

La etapa presentințială, subiecții probațiunii pot beneficia de asistență psihosocială doar la solicitarea acestora. Este de competența consilierului probațiunii să convingă persoanele despre necesitatea întocmirii unei cereri. De obicei persoanele nu înțeleg necesitatea completării unei cereri și nici nu doresc să le completeze, iată de ce deseori consilierii de probațiune acordă servicii informaționale fără a respecta această prevedere⁷⁹.

Etapa sentințială

Persoanele aflate în detenție pot beneficia de trei tipuri de programe: de educație, de consiliere psihologică și de asistență socială. Ele pot avea caracter obligatoriu sau facultativ. De regulă, programele obligatorii vizează problema comportamentului infracțional. Astfel, în ipoteza identificării unei nevoi specifice de a schimba comportamentul agresiv al deținutului trebuie aplicat în mod obligatoriu și un program de schimbare comportamentală. Programele opționale sunt de obicei terapiile sociale. Acestea nu schimbă comportamentul infracțional, însă pot influența comportamentul pro-social (măsurile artistice, sportul etc.). Când privește programele pentru copii, acestea sunt adaptate specificului vârstei lor. Se consideră că riscul de recidivă al minorilor depinde de nivelul de instruire al acestora. Astfel, programele de instruire generală și profesională au un caracter obligatoriu. Programul de intervenție psihosocială pentru reducerea riscului de recidivă a agresorilor sexual este unul obligatoriu, atât pentru adulți, cât și pentru copii⁸⁰.

Etapa postpenitenciară

Asistența și consilierea la etapa postpenitenciară se realizează doar cu acordul deținutului, în baza unui contract încheiat între cele două părți, având la bază un plan de intervenție realizat de consilierii de probațiune. În prezent nu există programe de asistență psihosocială adresate foștilor deținuți care au săvârșit infracțiuni cu caracter sexual⁸¹.

79 Interviu semi-structurat nr.11, instituție publică.

80 Interviu semi-structurat nr. 6, instituție publică.

81 Interviu semi-structurat nr. 11, instituție publică.

Concluzii la capitolul 4

- La etapa prezentințială, copiii și adulții pot beneficia, la etapa de urmărire penală și pe parcursul judecării cauzei, până la pronunțarea sentinței de condamnare, de serviciul de întocmire a referatului de evaluare psihosocială a personalității bănuitului, învinutului sau inculpatului. În afara de aceasta, copiii și adulții la această etapă nu pot beneficia de alte programe ale organelor de probațiune, iar alte servicii specializate pentru această categorie de beneficiari nu există.
- La etapa sentințială, instituțiile penitenciare sunt responsabile de elaborarea, desfășurarea și monitorizarea programelor de intervenție pentru agresorii sexuali. În anul 2016 a demarat primul Program de intervenție psihosocială pentru reducerea riscului de recidivă a agresorilor sexuali care execută o pedeapsă privativă de libertate, destinat adulților care au săvârșit infracțiuni cu caracter sexual atât asupra unui adult, cât și asupra unui copil. Acest modul dedică și un capitol separat metodelor de intervenție față de copiii care au abuzat sexual alți copii.
- La etapa postpenitenciară, subiecții probațiunii pot beneficia de asistență informațională sau de asistență în accesarea unor servicii. Funcția de resocializare a deținuților nu este realizată pe deplin de către organele de probațiune, deoarece consilierii de probațiune în prezent nu au abilitățile necesare pentru a presta servicii calitative în cadrul programelor de reintegrare socială. Totodată, există unele impedimente de ordin logistic, precum ar fi lipsa spațiului pentru desfășurarea activităților de resocializare ori programul fix de activitate a consilierilor de probațiune și condițiile de salarizare, care nu îi motivează să depășească programul de muncă.
- Evaluarea riscului de recidivă este obligatorie atât la etapa prezentințială, atunci când este întocmit raportul prezentințial, cât și la etapa sentințială. La etapa sentințială riscul de recidivă este solicitat, de obicei, în momentul pregătirii pentru eliberarea deținutului și are importanță în cazurile de eliberare condiționată înainte de termen.
- La etapa prezentințială, consimțământul persoanei de a beneficia de asistență psihosocială este obligatorie. La etapa sentințială există atât programe obligatorii, cât și programe facultative. Programele obligatorii urmăresc scopul schimbării comportamentului infracțional și influențării comportamentului pro-social. Terapiile sociale, care urmăresc dezvoltarea unui comportament pro-social sunt de obicei facultative. La etapa postpenitenciară asistența și consilierea se realizează doar cu acordul deținutului, în baza unui contract semnat de ambele părți, urmărindu-se realizarea unui plan de intervenție întocmit de consilierii de probațiune.

Recomandări

- Evaluarea implementării programului de intervenție psihosocială pentru reducerea riscului de recidivă a agresorilor sexuali care execută o pedeapsă privativă de libertate și, în baza constatărilor, adaptarea și instituționalizarea acestui program.
- Dezvoltarea serviciilor disponibile la etapa urmăririi penale pentru copiii sau adulții care au săvârșit infracțiunile prevăzute de Convenție. În acest sens ar putea fi modificată Legea cu privire la probațiune, care să stabilească inclusiv această categorie în rândul beneficiarilor sistemului de probațiune.
- Întrucât în prezent evaluarea psihologică a copiilor în conflict cu legea se poate realiza la solicitare de către specialiștii din cadrul serviciilor psihosociale raionale, se recomandă abilitarea psihologilor în acordarea asistenței agresorilor sexuali și punerea la dispoziția acestora a instrumentelor de care ar avea nevoie pentru a presta servicii de evaluare psihologică calitativă.
- Evaluarea riscului de recidivă la etapa sentințială chiar de la începutul ispășirii pedepsei cu detenția, întrucât aceasta l-ar putea motiva pe deținut să participe la mai multe programe care i-ar schimba comportamentul infracțional.

5. COORDONARE ȘI COOPERARE

5.1. Cadrul politicilor publice privind exploatarea sexuală și abuzul sexual față de copii

În prezent nu există un document de politici publice care ar stabili scopurile, obiectivele și acțiunile de prevenire și combatere a abuzului și exploatării sexuale față de copii. Deși Convenția de la Lanzarote nu indică expres despre necesitatea elaborării unui asemenea document, prevederile art. 9, alin. (1) indică indirect că statele trebuie să elaboreze și să pună în aplicare politici legate de lupta împotriva ESASC. În unele state, elaborarea documentelor de politici publice dedicate exclusiv subiectului de prevenire și combatere a ESASC este o practică viabilă (Cipru: „Strategia Națională și Planul de acțiuni pentru combaterea abuzului și exploatării sexuale și a pornografiei infantile 2016-2019”; Germania: „Planul de acțiuni 2011 al Guvernului Federal al Germaniei pentru Protecția Copiilor și Tinerilor față de Violența Sexuală și Exploatare”; Suedia: „Plan național de acțiuni privind protecția copiilor de exploatarea sexuală” – publicat la 02.11.2008; etc.).

În documentele de politici publice naționale privind copiii în situație de risc există o abordare generică a tuturor formelor de abuz și exploatare față de copii. Deseori legiuitorul utilizează următoarea formulă „abuz, violență, neglijare, exploatare și trafic”, iar acest concept general include și abuzul și exploatarea sexuală față de copii.

Cel mai complex document de politici publice naționale care include mai multe acțiuni menite să contribuie la dezvoltarea sistemului de protecție a copilului și alinierii acestuia la standardele și angajamentele europene și internaționale este Strategia pentru protecția copilului pe anii 2014-2020 și Planul de acțiuni pentru anii 2016-2020 privind implementarea acesteia⁸².

Următoarele activități vizează anume ESASC:

- 2.2.15 – Elaborarea unui program de reabilitare și integrare a copiilor victime ale exploatării sexuale, inclusiv comerciale.
- 2.2.18 – Elaborarea și instituționalizarea curriculumului privind prevenirea și combaterea infracțiunilor cu caracter sexual comise împotriva copilului cu utilizarea tehnologiilor informaționale, destinat reprezentanților organelor de drept și justiție.
- 2.2.14 – Dezvoltarea serviciilor de reabilitare a agresorilor, inclusiv a agresorilor sexuali.
- 2.1.23 – Desfășurarea periodică a două campanii ale Consiliului Europei de sensibilizare privind prevenirea abuzului sexual față de copii.

Unele acțiuni care vizează ESASC erau incluse și în Planul național de prevenirea și combaterea traficului de ființe umane pentru perioada 2014-2016⁸³. Acestea urmăreau:

- întreprinderea măsurilor generale de coordonare a activităților anti-trafic, de armonizare a cadrului legal și de reglementare, de consolidare de capacități, de asigurare a disponibilității informației și a datelor despre fenomen, de analiză, monitorizare și evaluare a politicilor naționale anti-trafic, dar și mobilizare a resurselor și bugetului necesar;
- desfășurarea activităților de prevenire prin sensibilizarea și educarea publicului larg și reducerea vulnerabilității victimelor;
- asigurarea asistenței și protecției sociale a victimelor și martorilor;
- perfecționarea investigației și urmăririi în justiție;
- dezvoltarea cooperării internaționale.

*Planul de acțiuni al Guvernului pentru anii 2016-2018*⁸⁴, la capitolul V „Justiția și drepturile omului”, subcapitolul C „Drepturile omului”, include mai multe acțiuni care au scopul asigurării protecției copiilor:

82 HG nr. 835 din 04.07.2016 cu privire la aprobarea Planului de acțiuni pentru anii 2016-2020 privind implementarea Strategiei pentru protecția copilului pe anii 2014-2020. (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2016, nr. 204-205, art. 905.)

83 HG nr. 484 din 26.06.2014 cu privire la aprobarea Planului național de prevenirea și combatere a traficului de ființe umane pentru anii 2014-2016 și modificarea Hotărârii Guvernului nr. 472 din 26 martie 2008. (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2014, nr. 174-177, art. 529.)

84 Planul de acțiuni al Guvernului pentru anii 2016-2018, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 890 din 20 iulie 2016.

dezvoltarea mecanismelor de prevenire și combatere a tuturor formelor de exploatare, abuz, neglijare și violență împotriva copiilor (pct. 6);

îmbunătățirea sistemului de identificare și asistență a copiilor în situații vulnerabile, care presupune participarea copiilor în procesul decizional (pct. 7);

implementarea măsurilor axate pe promovarea drepturilor copilului în cadrul familiei și instituțiilor, precum și consolidarea capacităților părinților și îngrijitorilor de a asigura dezvoltarea copilului (pct. 8);

consolidarea capacităților instituționale ale camerelor de audiere a minorilor, inclusiv a instituției interviuatorilor; specializarea actorilor din justiție responsabili pentru lucrul cu minorii; crearea și dezvoltarea Centrului pentru asistența copiilor, victime și martori ai infracțiunilor (pct. 9) și altele.

5.2. Coordonare și cooperare la nivel național

Republica Moldova se află la o etapă incipientă de dezvoltare a politicilor în domeniul prevenirii și combaterii ESASC. Din acest motiv coordonarea eforturilor în activitățile de prevenire și combatere a ESASC vor fi analizate din perspectiva: identificării principalelor sisteme de coordonare (la nivel național sau local), a instruirii specialiștilor privind activitatea acestora în comun, a modului în care sunt colectate datele despre cazurile de ESASC și în ce măsură aceste date sunt utilizate pentru analiza evoluției fenomenului.

5.2.1. Coordonare în prevenirea și combaterea abuzului și exploatării sexuale față de copii

Art. 10 al Convenției de la Lanzarote reglementează obligația statelor semnatare de a asigura coordonarea la nivel național sau local dintre diferite autorități cu competențe în domeniul protecției copiilor, al prevenirii și luptei împotriva ESASC, în special în sectorul învățământ, sănătate, servicii sociale, poliție și justiție. Totodată, această colaborare trebuie să implice și societatea civilă.

În Republica Moldova activitățile de colaborare intersectorială și intrasectorială în domeniul prevenirii și combaterii cazurilor de abuz sau exploatare sexuală comercială a copiilor sunt reglementate de cadrul legal și normativ privind protecția copiilor aflați în situație de risc (Legea nr. 140 din 14.06.2013 și HG nr. 270 din 08.04.2014), dar și de cel ce reglementează prevenirea și combaterea traficului de ființe umane și a traficului de copii (Legea nr. 241 din 20.10.2005, HG nr. 257 din 5.12.2008, HG nr. 228 din 28.03.2014 ș. a.). Copiii, victime ale ESASC, sunt subiect a două mecanisme existente, care se intersectează prin categoriile de beneficiari.

La nivel central, MMPSF (actualul MSMPS) este autoritatea abilitată să elaboreze și să promoveze realizarea politicii statului în domeniul protecției copilului. Autoritățile tutelare teritoriale menite să asigure respectarea drepturilor copilului sunt secțiile/direcțiile asistență socială și protecție a familiei ori Direcția Municipală pentru Protecția Copilului Chișinău, iar cele locale – primăriile din sate și din orașe. Cadrul legal național stabilește că una din atribuțiile autorității tutelare este de a coordona examinarea sesizărilor privind încălcarea drepturilor copilului, de a coordona procesul de monitorizare a situației familiilor cu copiii aflați în situație de risc și a copiilor separați de părinți, dar și de a coordona procesul de analiză a situației la nivel local a acestor copii⁸⁵. Totodată, cadrul normativ a instituit un mecanism intersectorial de cooperare, prin care s-au aprobat instrucțiuni de identificare, evaluare, referire, asistență și monitorizare a cazurilor de violență, neglijență, exploatare și trafic și un instrument unic de raportare pentru MMPSF (actualul MSMPS), ME (actualul MECC), MS (actualul MSMPS) și MAI⁸⁶.

85 Art. 6, alin. (1), Legea nr. 140 din 14.06.2013.

86 HG nr. 270 din 08.04.2014 cu privire la aprobarea Instrucțiunilor privind mecanismul intersectorial de cooperare pentru identificarea, evaluarea, referirea, asistența și monitorizarea copiilor victime și potențiale victime ale violenței, neglijării, exploatării și traficului. (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2014, nr. 92-98, art. 297).

Colaborare și coordonare în cadrul MIC

Colaborarea actorilor cheie pentru asigurarea asistenței și protecției copilului se realizează în cadrul unei echipe multidisciplinare, convocate de către specialistul în protecția drepturilor copilului sau, în lipsa acestuia, de către asistentul social comunitar. Astfel, îndată după înregistrarea unui caz suspect, autoritatea tutelară locală va dispune imediat efectuarea evaluării inițiale a situației copilului de către managerul de caz. În funcție de necesitate sau complexitatea cazului, managerul de caz poate implica la etapa de evaluare inițială specialiștii din domeniul ocrotirii sănătății, educației, forțelor de ordine. Ulterior, dacă se va confirma cazul sesizat, se va deschide un dosar și managerul de caz, împreună cu echipa multidisciplinară, va efectua în termen de 10 zile evaluarea complexă a cazului. Managerul de caz va fi responsabil de coordonarea și monitorizarea intervențiilor în baza planului individual de asistență, cu implicarea după caz a echipei multidisciplinare, a reprezentanților legali ai copilului și ai autorității tutelare teritoriale.

Începând cu anul 2013, în perioada de pilotare a mecanismului intersectorial de cooperare au fost desfășurate mai multe activități de consolidare a capacității membrilor echipelor multidisciplinare la nivel local, dar și formare continuă, ce consta în vizite de suport și monitorizare prin organizarea ședințelor în grup cu echipele multidisciplinare. După instituționalizarea mecanismului intersectorial de cooperare, au continuat să fie desfășurate instruirii pentru membrii echipelor multidisciplinare. Datele din anul 2016 reflectă un număr de 3.382 specialiști din republică care și-au consolidat cunoștințele și abilitățile în cadrul a 31 ateliere referitor la implementarea HG nr. 270 din 08.04.2014 și a Legii nr. 140 din 14.06.2013. Participanții (asistenți sociali comunitari, pedagogi, medici, polițiști, autorități publice locale, ONG-uri locale) au fost familiarizați și cu indicatorii de bunăstare a copiilor⁸⁷.

Cu suportul societății civile, autoritățile publice vizate și-au dezvoltat propriile proceduri de intervenție și monitorizare. În sectorul educațional, directorii/managerii instituțiilor de învățământ și ai celor rezidențiale au desemnat o persoană din rândul membrilor administrației instituției în calitate de coordonator al acțiunilor de prevenire, identificare, raportare, referire și asistență în cazurile de violență față de copii. Conform procedurii, coordonatorul (sau directorul) recepționează toate sesizările privind copiii în situație de risc de la lucrătorii din instituțiile de învățământ. Ulterior, coordonatorul (sau directorul) decide soluționarea cazurilor în cadrul instituției de învățământ sau informarea mai departe a Direcției generale învățământ, tineret și sport și a ME (actualul MECC). Activitățile de monitorizare a implementării procedurilor de identificare, înregistrare și evaluare a cazurilor copiilor în situație de risc se realizează pe tot parcursul anului.

În sistemul de sănătate au fost identificate mai multe probleme privind înregistrarea cazurilor copiilor în situație de risc. Astfel, deși a fost aprobat un instrument unic de sesizare – fișa de sesizare – nu era clar cine urma să o completeze. În situația în care copilul-victimă interacționa cu mai mulți specialiști (medicul de familie, medicul de urgență, asistentul medical etc.), specialiștii pasau responsabilitatea înregistrării cazului pe seama celorlalți. O problemă este și fluxul de cadre, mai ales în rândul specialiștilor principali în asistența medicală a mamei și copilului. O altă provocare ține de colectarea și dezagregarea datelor. Un prim exercițiu de monitorizare urma să fie realizat cu suportul societății civile în anul 2016⁸⁸.

Sectorul polițienesc colaborează cu sectorul neguvernamental în desfășurarea activităților de prevenire și de consolidare de capacități a angajaților poliției (cu CNPAC, Terre des Hommes, Centrul Internațional „La Strada”). Cât privește rolul în cadrul echipelor multidisciplinare, polițistul poate fi implicat atât la evaluarea inițială a copilului, cât și la cea complexă. Mai mult, polițistul poate desfășura și interviul de protecție cu copilul, întrucât în unele cazuri copiii sunt mai predispuși să comunice cu acesta⁸⁹.

Chiar dacă Statul a depus eforturi pentru îmbunătățirea cadrului legal și normativ în domeniu, totuși contează foarte mult cum are loc cooperarea pe interior între specialiștii din diferite domenii. Spre exemplu, una din probleme identificate este lipsa de colaborare eficientă între sectorul educațional și celelalte sectoare în prevenirea și asistența copiilor în situație de risc. O cauză ar fi că instruirea specialiștilor din celelalte sectoare a început mai târziu. Nu există o relație de încredere între specialiști, ceea ce face colaborarea să

87 http://antitrafic.gov.md/public/files/Anexa_nr_1_Ja_Raport.pdf

88 Interviu semi-structurat nr. 2, autoritate publică.

89 Interviu semi-structurat nr. 5, organ de drept.

depindă de relațiile personale dintre aceștia și cazurile să fie referite la specialiștii pe care îi cunosc⁹⁰. În plus, sistemul e creat în așa mod încât fiecare își realizează sarcinile, având deprinderea de a pasa responsabilități și de a trimite cazul de la o instituție la altă. E mare nevoie de cooperare și discuții în baza fiecărui caz pentru a fi găsită cea mai bună soluție. Chiar dacă sunt puse bazele unui sistem de cooperare, specialiștii trebuie să învețe să-l aplice⁹¹.

Instruirile pentru echipele multidisciplinare la nivel local trebuie realizate sistematic. Aceste activități sunt necesare pentru ca fiecare specialist din cei implicați să constituie o echipă în activitățile pe care le desfășoară, chiar și în cele de prevenire⁹².

Alte impedimente în asigurarea funcționării mecanismului intersectorial de cooperare în cazurile copiilor în situație de risc sunt:

- rigiditatea autorităților publice locale/primarilor care se manifestă prin nerespectarea de către aceștia a prevederilor Legii nr. 140;
- fluctuația mare a cadrelor din sistemele de asistență socială și medicală;
- volumul mare de activități ale specialiștilor, membri ai EMD;
- lipsa serviciilor de urgență pentru copiii în situație de risc, inclusiv pentru copiii, victime ale abuzurilor/exploatații sexuale;
- lipsa/insuficiența serviciilor substitutive de tip familial în unele regiuni;
- neimplicarea comunității în raportarea cazurilor suspecte de abuz⁹³.

Coordonare și colaborare în cadrul SNR

În anul 2006, în cadrul MMPSF (actualul MSMPs) a fost creată Unitatea Națională de Coordonare a SNR, care asigură coordonarea asistenței și referirii victimelor și potențialelor victime ale TFU la trei nivele (internațional, național și local/raional). Unitățile operaționale la nivel teritorial ale SNR sunt echipele multidisciplinare teritoriale, în care activează specialiștii structurilor descentralizate din teritoriu, precum și specialiștii organizațiilor non-guvernamentale de profil, care identifică nemijlocit beneficiarii SNR, evaluează nevoile acestora și acordă asistență directă beneficiarilor. Activitatea echipelor multidisciplinare la nivel raional este coordonată de un specialist din cadrul Direcției/Secției raionale de asistență socială și protecție a familiei, iar la nivel de comunitate – de către asistentul social din primărie. SNR joacă rolul de a consolida parteneriatul dintre actorii din domeniu, de a asigura protecția victimelor traficului de ființe umane în scopul restabilirii drepturilor acestora și prevenirii fenomenului prin acordarea asistenței celor mai vulnerabile categorii de populație care pot deveni victime ale TFU – potențialelor victime ale TFU. Membrii echipelor multidisciplinare și alți actori (medicii de familie, asistenții sociali și organele de drept) au fost instruiți să ofere asistență adecvată victimelor traficului de ființe umane. Începând cu anul 2009, când au fost constituite primele echipe multidisciplinare în mai multe raioane ale republicii, au fost organizate atât instruirii inițiale, cât și instruirii continue pentru membrii acestora. Totodată, în anul 2014 a fost aprobat și Regulamentul de activitate a echipelor multidisciplinare teritoriale din cadrul Sistemului național de referire⁹⁴. Până în prezent, cu suportul donatorilor externi, sunt desfășurate activități de consolidare a capacităților membrilor echipelor multidisciplinare. Spre exemplu, în anul 2016, cu suportul Misiunii OIM în Moldova, au fost desfășurate 4 sesiuni de instruire continuă a membrilor echipelor multidisciplinare la nivel comunitar privind aspectele de consolidare a capacităților acestora în vederea lucrului cu beneficiarii SNR, în patru raioane (raionul Edineț – 128 specialiști, raionul Basarabeasca – 28 specialiști, raionul Telenești – 104 specialiști și raionul Drochia – 83 specialiști)⁹⁵.

90 Interviu semi-structurat nr. 1, organizație neguvernamentală.

91 Interviu semi-structurat nr. 14, autoritate publică.

92 Interviu semi-structurat nr. 5, organ de drept.

93 Interviu semi-structurat nr. 12, organizație neguvernamentală.

94 HG nr. 228 din 28.03.2014 cu privire la aprobarea Regulamentului de activitate a echipelor multidisciplinare teritoriale din cadrul Sistemului național de referire. (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2014, nr. 80-85, art. 251.)

95 Anexa 1 la HG nr. 484 din 26 iunie 2014, Planul Național de prevenire și combatere a traficului de ființe umane pentru anii 2014-2016.

SNR a creat o platformă potrivită pentru a facilita colaborarea între autoritățile publice locale și ONG-urile locale. Identificarea și colaborarea autorităților publice locale cu ONG-urile din administrația publică locală de nivelul întâi și nivelul al doilea a constituit o prioritate în documentele de politici naționale (pct. 1.6.2, Planul național de prevenire și combatere a traficului de ființe umane pentru anii 2014-2016). Astfel, în perioada 2014-2016 au fost desfășurate mai multe instruirii pentru reprezentanții Comisiilor teritoriale pentru combaterea traficului de ființe umane și reprezentanții ONG-urilor locale. SNR recunoaște importanța dezvoltării și a relațiilor de colaborare cu ONG-urile active în domeniul anti-trafic la nivel local și național pentru a asigura asistența și protecția corespunzătoare victimelor și martorilor traficului de ființe umane.

5.2.2. Instituții responsabile de promovarea drepturilor copiilor

Convenția de la Lanzarote stipulează la art. 10 că fiecare parte trebuie să ia măsuri legislative sau de altă natură necesare pentru înființarea sau desemnarea unor instituții naționale sau locale independente care să promoveze și să apere drepturile copilului, asigurându-le resursele și stabilindu-le responsabilitățile specifice.

La nivel național, **Ombudsmanul pentru drepturile copilului** este autoritatea care asigură respectarea și promovarea drepturilor copilului de către autoritățile publice. Legea cu privire la Avocatul Poporului (Ombudsmanul) prevede că Avocatul Poporului pentru protecția drepturilor copilului își exercită atribuțiile pentru asigurarea respectării drepturilor și libertăților copilului și realizării, la nivel național, de către autoritățile publice centrale și locale, de către persoanele cu funcție de răspundere de toate nivelurile a prevederilor Convenției ONU cu privire la drepturile copilului.

Avocatul Poporului pentru drepturile copilului acordă protecție și asistență copilului la cererea acestuia, fără a solicita acordul părinților sau al reprezentanților legali. Copilul este anunțat despre rezultatul examinării cererii în forma corespunzătoare maturității sale intelectuale și mintale. Cu toate acestea, Avocatul Poporului pentru protecția drepturilor copilului are mai mult un rol de monitorizare și prevenire. Prin acțiunile întreprinse această instituție nu substituie autoritățile publice, organele de drept sau instanțele judecătorești.

În cazul înregistrării sesizărilor despre exploatarea sexuală sau abuzul sexual asupra copilului, în funcție de etapa la care este sesizat, Avocatul Poporului este în drept să:

- solicite informații de la autoritățile publice, de la persoanele cu funcții de răspundere, la toate nivelurile;
- să solicite concursul autorităților și persoanelor cu funcții de răspundere în vederea controlului circumstanțelor care urmează a fi elucidate;
- să emită acte de reacționare: aviz cu recomandări, sesizări despre neglijență în serviciu, tergiversare și birocratism;
- să înainteze acțiuni în instanța de judecată în scopul apărării drepturilor și libertăților copilului⁹⁶.

5.2.3. Colectare de date

Art. 10, alin. 2, lit. b) din Convenția de la Lanzarote specifică obligația statelor de a crea unele mecanisme sau centre de colectare de date la nivel național sau local, în colaborare cu societatea civilă, cu scopul observării și evaluării fenomenului ESASC, cu respectarea cerințelor de protecție a datelor cu caracter personal.

Colectarea datelor statistice la nivel național se realizează de către mai multe autorități publice. Comitetul național pentru combaterea traficului de ființe umane are sarcina de a colecta datele cu privire la traficul de ființe umane (inclusiv traficul de copii), de a analiza situația și tendințele fenomenului. În același timp, odată cu crearea Mecanismului Intersectorial de Cooperare, MMPSF (actualul MSMPS) îi revine obligația colectării datelor de la MS, MAI, ME despre cazurile înregistrate a copiilor în situație de risc (care includ și copiii în situație de abuz, exploatare, trafic). Autoritățile vizate colectează informații despre cazurile de ESASC în

96 Interviu semi-structurat nr. 23, autoritate publică.

funcție de responsabilitățile lor specifice.

Datele publice cu privire la numărul cazurilor înregistrate de ESASC sunt contradictorii, în unele cazuri existând diferențe considerabile între informațiile furnizate. Aceasta se datorează lipsei unor indicatori unici de colectare a datelor, existenței mai multor mecanisme sectoriale de colectare în paralel și lipsei unei entități unice care să stocheze, prelucreze, analizeze aceste date.

MAI este autoritatea care gestionează Registrul Criminologic și Criminalistic – bază de date care permite monitorizarea numărului de infracțiuni comise asupra copiilor, de la etapa intentării cauzei penale până la etapa condamnării. Informațiile incluse în acest Registru nu sunt segregate pe categorii. Soft-ul Sistemului Informațional Integrat deocamdată nu a fost adaptat pentru colectarea informației specifice infracțiunilor de trafic de copii. Astfel, dacă va exista necesitatea analizei cazurilor după anumiți indicatori specifici (așa precum a fost în cazul monitorizării realizate în regim de urgență de către Comitetul de la Lanzarote privind cazurile ESASC a migranților și refugiaților), calitatea analizei va depinde exclusiv de competența persoanei în gestiunea căreia se află această sarcină și de abilitatea de interpretare a datelor existente⁹⁷.

Totodată, în temeiul Legii nr. 263 din 19.12.2011, MAI îi revine rolul de a fi autoritatea responsabilă de colectarea și stocarea datelor referitoare la identitatea și profilul genetic (ADN) al persoanelor condamnate. La 10 mai 2017, Comisia juridică, numiri și imunități a aprobat în unanimitate proiectul de lege-cadru cu privire la înregistrarea generică judiciară, care stabilește domeniul de reglementare, persoanele și obiectele pasibile înregistrării genetice, cerințele de bază a înregistrării genetice etc., în vederea prevenirii și combaterii unor categorii de infracțiuni. Acest proiect prevede crearea laboratorului de analiză genetică moleculară, instruirea personalului și crearea bazei de date genetice judiciare. Acesta urmează să fie dezbătut și votat de plenul Parlamentului.

În paralel, instituțiile specializate din cadrul Inspectoratului Național de Investigații (CCTP și CCCI) colectează date despre cauzele penale intentate conform competenței acestora. **CCTP**, ca și partener al comunității anti-trafic, participă la elaborarea rapoartelor naționale în domeniul prevenirii și combaterii traficului de ființe umane, realizate anual de către Comitetul național pentru combaterea traficului de ființe umane. Totodată, CCTP realizează și propriile rapoarte de monitorizare a situației în domeniul traficului de ființe umane – din perspectiva analizei stării și dinamicii infracționale, ceea ce presupune că datele colectate servesc exercițiilor de analiză realizate cu periodicitate.

Pe de altă parte, **CCCI** monitorizează și ține evidența propriilor cauze penale intentate. Totuși, rapoarte anuale de activitate nu sunt elaborate, iar în eventualitatea elaborării unui asemenea raport, lipsește autoritatea care să realizeze analiza complexă a fenomenelor a cazurilor de ESASC săvârșite cu utilizarea tehnologiilor informaționale⁹⁸.

MMPSF (actualul MSMPF) este autoritatea care colectează anual datele cu privire la implementarea instrucțiunilor privind mecanismul intersectorial de cooperare în cazurile copiilor în situație de risc. Una din probleme întâmpinate este că acest minister nu are propriul său sistem de monitorizare, ceea ce duce la prezentarea unor date diferite. Nu există un mecanism comun de monitorizare și nici nu a existat niciodată angajamentul de a crea unul⁹⁹.

Cu suportul donatorilor externi, se urmărește dezvoltarea Sistemului Automatizat Informațional al Asistenței Sociale. Procesul de reformare a acestui sistem presupune introducerea unor indicatori care să permită analiza dezagregată a datelor colectate și monitorizarea cazurilor de diferite categorii (violență, abuz etc.). Aceasta va permite analiza calitativă a acțiunilor întreprinse de către asistenții sociali comunitari, dar și a intervențiilor planificate¹⁰⁰.

ME, cu suportul societății civile și-a creat propriul mecanism de monitorizare a instrucțiunii ce vizează intervențiile în cazurile copiilor în situație de risc. Începând cu anul 2013, trimestrial ME elaborează rapoarte privind cazurile copiilor în situație de risc înregistrate de comunitatea educațională.

97 Interviu semi-structurat nr. 16, autoritate publică.

98 Interviu semi-structurat nr.17, organ de drept.

99 Interviu semi-structurat nr. 1, organizație neguvernamentală.

100 Interviu semi-structurat nr. 7, autoritate publică.

MS, în anul 2015, a instituit un sistem centralizat de colectare de date, prin care specialistului principal în asistența medicală a mamei și a copilului îi revine obligațiunea prezentării anuale a datelor despre cazuri. În anul 2016, cu suportul societății civile, urma să se realizeze primul raport de monitorizare a cazurilor copiilor în situații de risc înregistrate de către angajații sistemului medical.

În prezent, mecanismele existente de colectare de date despre ESASC nu permit a analiza obiectiv evoluția fenomenului și tendințelor acestuia. Eforturi de analiză a datelor despre traficul de copii sunt depuse de către Comitetul național pentru combaterea traficului de ființe umane și CCTP. Însă, cât privește copiii în situație de risc, deși MMPSF (actualul MSMPS) este autoritatea care, prin HG nr. 270 din 08.04.2014, colectează datele de la toate ministerele vizate, în prezent nu sunt realizate rapoarte calitative privind fenomenul ESASC. Anual sunt colectate rapoarte ale celorlalte autorități care reflectă date statistice ale cazurilor identificate, însă informația dată nu este dezagregată. Sunt colectate doar cifre care reflectă numărul de cazuri identificate, însă nu se monitorizează mai departe câte din aceste cazuri au fost confirmate și câte nu, deoarece aceasta deja ține de managementul de caz¹⁰¹.

5.2.4. Consultarea opiniei copiilor în procesul de elaborare a politicilor și programelor naționale

Art. 9, alin. (1) al Convenției de la Lanzarote reglementează obligația statelor părți de a încuraja participarea copiilor, în conformitate cu nivelul lor de dezvoltare, la elaborarea și punerea în aplicare a politicilor, programelor sau altor inițiative legate de lupta împotriva ESASC.

La nivel național, precum și local, copiii se pot asocia în diverse structuri pentru a se implica în procesul decizional. Cu suportul societății civile (AO „Parteneriate pentru fiecare copil”), în anul 2014 a fost creat Consiliul Consultativ Național al Copiilor de pe lângă MMPSF (actualul MSMPS). Scopul acestuia este de a crea o platformă pentru realizarea eficientă a dreptului copiilor de a participa la elaborarea și implementarea de politici publice. În practică, rolul acestui Consiliu este unul limitat. Până în prezent nu există o practică de implicare a acestui forum consultativ al copiilor la elaborarea ori punerea în aplicare a politicilor, programelor sau altor inițiative legate de lupta împotriva ESASC¹⁰².

La nivel local, pe lângă autoritățile publice locale, își desfășoară activitatea Consiliile Consultative ale Copiilor. Aceste Consilii au fost create în 10 raioane (Călărași, Fălești, Ungheni, Cahul, Orhei, Sângerei, Telenești, Nisporeni, Căușeni, Soroca), având calitatea de partener al Direcțiilor/Secțiilor asistență socială și protecție a familiei în elaborarea, implementarea, monitorizarea și evaluarea serviciilor sociale locale, politicilor, programelor și proiectelor pentru copii. Membrii Consiliilor Copiilor participă la ședințele Consiliilor raionale pentru protecția drepturilor copilului, atunci când se discută despre punerea în aplicare a strategiilor naționale și a programelor de protecție a drepturilor copilului și a familiei, dezvoltarea programelor locale și a planurilor de acțiuni privind protecția copilului și familiei. Una din activitățile în care autoritățile i-au implicat pe membrii Consiliilor consultative ale copiilor a fost monitorizarea și evaluarea serviciilor sociale pentru copii, membrii Consiliilor formulând recomandări pentru prestatorii de servicii sociale.

O altă formă de organizare a copiilor, în scopul participării acestora, sunt Consiliile elevilor din cadrul instituțiilor de învățământ. Această structură consultativă de pe lângă ME (actualul MECC) oferă posibilitate ministerului de a obține informații din prima sursă despre problemele cu care se confruntă sistemul educațional. În același timp, această platformă oferă posibilitatea elevilor de a-și face auzită vocea referitor la toate aspectele ce țin de activitatea instituțiilor de învățământ, fiind un mecanism de consultare în elaborarea politicilor educaționale.

Cu suportul societății civile au fost desfășurate mai multe activități cu copiii din cadrul acestor Consilii cu scopul de a-i informa despre drepturile pe care le au, modalitățile de raportare în cazuri de nerespectare a lor și monitorizare a drepturilor, inclusiv și dreptul de a fi protejat față de orice formă de violență. Anual sunt organizate ședințe cu copiii din Consiliile din 9 regiuni ale țării. În mare parte se discută subiecte generale, despre rolul Consiliilor elevilor. Chiar dacă aceștia sunt învățați să-și monitorizeze drepturile, acesta este un obiectiv de lungă durată, care se realizează cu greu în practică. Implicarea copiilor în cadrul Consiliilor

101 Interviu semi-structurat nr. 7, autoritate publică.

102 Interviu semi-structurat nr. 7, autoritate publică.

școlare rămâne a fi mai puțin sesizabilă, iar aceasta se întâmplă din cauză că deseori cadrelor manageriale le lipsește capacitatea de a asculta vocea copilului. Pe de-o parte, este important ca profesioniștii din domeniu să beneficieze de instruire care să le dezvolte abilitățile de lucru cu copiii, ca mai apoi să îi implice în evaluări, monitorizări, elaborări de acte, dar și să fie capabili să audă constatările și recomandările copiilor. Pe de altă parte, este necesară consolidarea capacităților copiilor, astfel încât ei să înțeleagă rolul Consiliului, al cărui membri sunt, să-și cunoască drepturile, dar și să fie abilitați în a recunoaște încălcările drepturilor lor și metodele prin care și le-ar putea apăra¹⁰³.

O altă inițiativă de asociere a copiilor este crearea grupurilor de reflecție, în care sunt incluși 24 copii cu vârste cuprinse între 12-17 ani din mai multe raioane ale republicii (Călărași, Fălești, Leova, Orhei, Ungheni și mun. Chișinău). Au avut loc mai multe interacțiuni dintre autorități și grupurile de copii și sunt câteva exemple în care autoritățile s-au arătat deschise de a lua în considerare părerea copiilor. La dezvoltarea Strategiei pentru protecția copiilor a fost creat un grup ad-hoc de copii care au dezvoltat un set de priorități ce se regăsesc în prezent în Strategie. Copiii din grupul de reflecție s-au implicat de asemenea și la dezvoltarea conceptului de telefon al copilului. Unele argumente prezentate de copii au motivat autoritățile publice să stabilească programul de activitate a Telefonului Copilului 24/24¹⁰⁴.

Realizarea dreptului copiilor de a participa la elaborarea și punerea în aplicare a politicilor, programelor sau altor inițiative legate de lupta împotriva ESASC este la o etapă incipientă și întâmpină dificultăți în practică. Una din problemele identificate este de ordin etic, întrucât un copil care nu a trecut printr-o experiență de ESASC nu ar putea să se expună în profunzime asupra detaliilor legate de cadrul instituțional. De obicei copiii se expun asupra situațiilor ce vizează confortul acestora. Întrucât subiectul ESASC este unul sensibil, implicarea copiilor la elaborarea politicilor în acest domeniu este o sarcină dificilă¹⁰⁵.

Cu toate acestea, copiii ar putea fi implicați în monitorizarea serviciilor prestate semenilor lor. Însă, în orice situație, copiii trebuie ghidați cum să se implice în procesul decizional¹⁰⁶. În orice caz, pentru o implicare calitativă a copiilor în implementarea politicilor de prevenire sau combatere a exploatării și abuzului sexual, trebuie să fie asigurată dezvoltarea capacităților acestor copii, astfel încât ei să fie abilitați atât în a percepe corect fenomenul exploatării și abuzului sexual, cât și în a-și înțelege rolul pe care îl au în cadrul grupurilor de copii sau consiliilor din care fac parte.

5.3. Cooperarea internațională în domeniul prevenirii și combaterii exploatării sexuale și abuzului sexual față de copii

Art. 38 al Convenției de la Lanzarote setează principii generale care trebuie să guverneze cooperarea internațională și a domeniilor în care trebuie să se realizeze această cooperare: prevenirea și combaterea ESASC, protejarea și asigurarea asistenței victimelor și desfășurarea cercetărilor sau proceselor având ca obiect infracțiunile prevăzute în Convenție.

Cadrul legal anti-trafic și legislația națională în domeniul protecției drepturilor copilului asigură colaborarea internațională prin intermediul structurilor statale și nestatale. Legea nr. 338 din 15.12.1994 privind drepturile copilului¹⁰⁷ menționează obligația statului de a asigura colaborarea internațională în domeniul ocrotirii drepturilor copilului. Totodată, Legea nr. 241 din 20.10.2005 reglementează responsabilitățile specifice ale diferitelor autorități publice (MAEIE, MAI) și a organizațiilor societății civile în materie de cooperare internațională.

Cooperarea internațională în vederea **prevenirii și combaterii** ESASC a fost inițiată prin afilierea organelor de drept specializate la diferite baze de date și platforme internaționale, dar și prin încheierea unor acorduri de colaborare cu Guvernele altor state. Așadar, în perioada 2011-2016, Secția Protecția Copii din cadrul CCCI

103 Interviu semi-structurat nr. 1, organizație neguvernamentală.

104 Interviu semi-structurat nr. 1, organizație neguvernamentală.

105 Interviu semi-structurat nr. 7, autoritate publică.

106 Interviu semi-structurat nr. 7, autoritate publică.

107 Legea nr. 338 din 15.12.1994 privind drepturile copilului. (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1995, nr. 13, art. 127.)

s-a conectat la baza de date internațională „ICSE” – bază de date destinată efectuării lucrului analitic în cadrul unei platforme internaționale comune asupra imaginilor și secvențelor din înregistrările cu conținut de pornografie infantilă, depistate de țările membre a Interpol, în vederea identificării copiilor, victime ale ESASC și abuzatorilor acestora. Începând cu anul 2016, urmează a fi operate unele actualizări ale bazei de date „ICSE”, care vor permite a realiza mai eficient analiza materialelor cu conținut de pornografie infantilă, inclusiv va include și o funcție nouă de analiză a înregistrărilor video. Totodată, a fost inițiată și procedura de conectare și integrare a bazei de date naționale a Republicii Moldova în baza de date „ICSE” a Interpol. La fel, Secția Protecție Copii din cadrul CCCI s-a conectat la Baza Polițienească Internațională GRIDCOP, destinată combaterii pornografiei infantile în rețeaua Internet și la spațiul de lucru „IPSG” al Interpol. În scopul facilitării schimbului de informații și importării de bune practici, Secția Protecție Copii a stabilit unele relații de colaborare și cu Centrul Național pentru Copiii Dispăruți și Exploatați din SUA¹⁰⁸.

Totodată, pentru a facilita colaborarea internațională în prevenirea și combaterea traficului de ființe umane și traficului de copii, Republica Moldova a încheiat mai multe acorduri de colaborare cu Guvernul Turciei¹⁰⁹, cu Guvernul Regatului Suediei¹¹⁰, Guvernul Statelor Unite ale Americii¹¹¹, cu Comunitatea Statelor Independente¹¹² ș. a. Au fost încheiate de asemenea acorduri de colaborare între Republica Moldova și statele UE privind integrarea europeană, care pune accent pe cooperare și schimb de experiență, inclusiv în domeniul prevenirii și combaterii traficului de ființe umane¹¹³.

Cât privește cooperarea internațională în vederea **asigurării asistenței și protecției victimelor**, statul a întreprins mai multe eforturi pentru a dezvolta cooperarea în domeniul repatrierii victimelor traficului de copii. Încă din 2009 Guvernul a inițiat negocieri asupra proiectului Acordului între Guvernul Republicii Moldova și Guvernul Federației Ruse privind cooperarea în domeniul repatrierii victimelor traficului de ființe umane, traficului de copii, traficului ilegal de migranți, copiilor neînsoțiți și migranților aflați în dificultate. Ulterior, în 2013 au fost inițiate negocieri asupra proiectului Acordului dintre Guvernul Republicii Moldova și Cabinetul de Miniștri ai Ucrainei privind cooperarea în domeniul protecției și repatrierii victimelor din aceeași categorie¹¹⁴. Până în prezent aceste Acorduri nu au fost aprobate.

Un rol important în asistența victimelor traficului de ființe umane și traficului de copii îl are MAEIE. Funcționarii consulari în cazuri de ESASC își asumă responsabilitatea de a informa autoritățile competente, de a elibera titluri de călătorie gratuite, de a desfășura interviul cu victima și de a acorda asistență la repatrierea victimelor traficului de ființe umane și a traficului de copii. În perioada 2014-2016 nu au fost identificate cazuri de ESASC de către oficiile consulare¹¹⁵, ceea ce înseamnă că acestea au mai mult un rol reactiv, decât unul pro-activ în identificarea victimelor.

Pentru a familiariza colaboratorii MAEIE cu domeniul traficului de ființe umane, începând cu anul 2012, Direcția Generală Afaceri Consulare, în comun cu donatorii externi, organizează anual seminare de instruire privind practicile de identificare a victimelor traficului de ființe umane și rolul colaboratorilor din cadrul misiunilor diplomatice și oficiilor consulare. În cadrul acestor seminare colaboratorii MAEIE sunt instruiți

108 Interviu semi-structurat nr. 17, organ de drept.

109 Protocolul între Guvernul Republicii Moldova și Guvernul Republicii Turcia privind cooperarea în domeniul combaterii traficului de ființe umane în cadrul Acordului privind lupta împotriva traficului ilicit de droguri, terorismului internațional și altor crime organizate, semnat la Ankara pe 8.02.2006, în vigoare de la 26.02.2007.

110 Acordul dintre Guvernul Republicii Moldova și Guvernul Regatului Suediei privind cooperarea în domeniul aplicării legii, semnat la Chișinău la 6 februarie 2017.

111 Scrisoare de Acord nr. 2001 din 28.08.2001 privitor la aplicarea legilor între Guvernul Statelor Unite ale Americii și Guvernul Republicii Moldova, publicat la 30.12.2009 în Tratatate Internaționale nr. 42, în vigoare de la 28.08.2001.

112 HG nr. 327 din 4.05.2011 privind colaborarea Ministerelor Afacerilor Interne (poliției) ale statelor-membre ale Comunității Statelor Independente în lupta cu traficul de ființe umane, semnată la Sankt Petersburg la 17 septembrie 2010. (Monitorul Oficial nr. 78-81 din 13.05.2011, în vigoare de la 13.05.2011.)

113 <https://rm.coe.int/168063bc32>

114 HG nr. 874 din 06.11.2013 pentru inițierea negocierilor asupra proiectului Acordului dintre Guvernul Republicii Moldova și Cabinetul de Miniștri ai Ucrainei privind cooperarea în domeniul protecției și repatrierii victimelor traficului de ființe umane (adulți și copii), copiilor neînsoțiți și migranților aflați în dificultate. (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2013, nr. 252 -257.)

115 Interviu semi-structurat nr. 21, autoritate publică.

inclusiv referitor la identificarea și desfășurarea interviurilor cu copiii, victime ale traficului de copii¹¹⁶.

În materie de **investigații**, subdiviziunile specializate ale poliției (CCTP și CCCI) au depus eforturi în vederea consolidării cooperării internaționale. În scopul investigării infracțiunilor de pornografie infantilă, CCTP cooperează cu:

- Interpol
- Direcția „K” MAI al Federației Ruse
- Agenția Națională pentru combaterea criminalității din Marea Britanie
- Serviciul ONU pentru droguri și crimă
- Serviciul pentru Combaterea Crimelor Cibernetice și TFU din Ucraina
- „EC3” – Centrul European de combatere a criminalității cibernetice.

La fel, Secția Protecție Copii din cadrul CCCI este conectată la Platforma Europeană pentru Experti (EPE), gestionată de EUROPOL, destinată organelor de drept și specializată inclusiv în schimbul de informații și experiență în domeniul investigării infracțiunilor informatice. Astfel, în cadrul platformei este realizat schimbul rapid de experiență practică, cunoștințe și opinii pe marginea întrebărilor apărute pe linia de activitate.

Cât privește investigarea infracțiunilor de trafic de ființe umane, inclusiv și trafic de copii, CCTP are experiență de efectuare a măsurilor speciale de investigații în comun cu reprezentanții organelor de drept din alte state în vederea documentării grupărilor criminale. Spre exemplu, în anul 2016, Procuratura Generală a înaintat autorităților competente 7 cereri de comisii rogatorii de cauze penale ce se referă la infracțiunile prevăzute de art. 165 CP și 206 CP, dintre care 5 cereri – Federației Ruse, 1 – Cambodgiei și 1 – Portugaliei. În anul 2015 numărul acestor cereri a fost considerabil mai mare: 17 cereri total (9 cereri – Federației Ruse, 2 – Greciei, 1 – Italiei, 1- Elveției, 1 – României, 1 – Germaniei, 1 – Estoniei).

Cu toate acestea, colaborarea internațională a organelor MAI cu alte state se rezumă preponderent la schimburile de informații. Cât privește cooperarea în materie de investigare a cazurilor de ESASC, Republica Moldova se află la o etapă incipientă¹¹⁷.

Programe furnizate altor state

Republica Moldova nu a dezvoltat până în prezent programe de asistență pentru alte țări și nici nu a integrat prevenirea și combaterea exploatarei sexuale și a abuzului sexual față de copii în programe de dezvoltare a țărilor lumii a treia, dat fiind că Republica Moldova este parte a acestui grup de state și necesită a fi asistată.

Un exemplu de implementare în Republica Moldova a unui program furnizat de state terțe este „Prevenirea traficului de copii în rândul celor care au rămas fără îngrijire părintească în Republica Moldova”, implementat de OSCE cu suportul statului San Marino.

116 Interviu semi-structurat nr. 21, autoritate publică.

117 Interviu semi-structurat nr.16, autoritate publică.

Concluzii la capitolul 5

- În Republica Moldova colaborarea intersectorială și intrasectorială în domeniul prevenirii și combaterii ESASC este reglementată de cadrul legal și normativ privind protecția copiilor aflați în situație de risc și cel anti-trafic. Copiii, victime ale ESASC, sunt subiecți a două mecanisme distincte de intervenție și colaborare, care se intersectează prin categoriile de beneficiari. Coordonarea eforturilor autorităților publice în identificarea și asistarea copiilor în situație de risc este realizată de MMPSF (actualul MSMPS). MMPSF (actualul MSMPS), MS (actualul MSMPS), MAI și ME (actualul MECC) asigură coordonarea activităților pe verticală, conform procedurilor sectoriale de intervenție și monitorizare. La nivel operațional, colaborarea actorilor cheie pentru asigurarea asistenței și protecției copilului se realizează în cadrul unei echipe multidisciplinare. Pe de altă parte, coordonarea eforturilor de prevenire și combatere a traficului de copii se realizează de către Unitatea Națională de Coordonare a SNR. Această coordonare are un caracter complex, realizându-se la nivel internațional, național, local și raional. Pentru a eficientiza activitatea echipelor multidisciplinare în domeniul anti-trafic, a fost aprobat cadru normativ care reglementează activitatea acestor echipe. La fel, au fost desfășurate și activități de consolidare a capacităților specialiștilor vizați.
- Mecanismele existente au creat platforme de colaborare a autorităților publice locale cu ONG-urile locale. Dezvoltarea colaborării cu sectorul societății civile rămâne a fi o prioritate în documentele de politici naționale.
- În pofida faptului că Ombudsman-ul pentru drepturile copilului este autoritatea care asigură respectarea și promovarea drepturilor copilului de către autoritățile publice, în prezent rolul acestei instituții în cazurile de ESASC este unul limitat.
- Lipsește un sistem unic de colectare de date privind ESASC. Colectarea de date se realizează de către mai multe autorități publice. Pe de-o parte, Comitetul național pentru combaterea traficului de ființe umane are sarcina de a colecta datele la nivel național cu privire la traficul de ființe umane și traficul de copii, dar și de a le analiza. Pe de altă parte, în cadrul mecanismului intersectorial de cooperare, la fel sunt colectate date cu privire la cazurile sesizate de abuz și exploatare sexuală. Datele colectate sectorial în prezent nu sunt analizate, iar în lipsa unor indicatori unici și a datelor dezagregate, nu este posibilă analiza calitativă a acestora.
- Monitorizarea numărului de infracțiuni comise asupra copiilor se realizează de către MAI, autoritatea care gestionează Registrul Criminologic și Criminalistic și Soft-ul Sistemului Informațional Integrat. În paralel, instituțiile specializate din cadrul INI colectează date despre cauzele penale intentate conform competenței acestora. Datele privind traficul de copii sunt analizate ca parte integrantă a rapoartelor naționale în domeniul prevenirii și combaterii traficului de ființe umane, realizate anual. Cât privește infracțiunile de ESASC săvârșite cu utilizarea tehnologiilor informaționale, nu sunt realizate studii calitative despre infracțiunile vizate.
- Implicarea copiilor la etapa de elaborare și punere în aplicare a politicilor, programelor sau altor inițiative legate de lupta împotriva ESASC este în fază incipientă. Există mai multe inițiative și exemple de asociere a copiilor în scopul participării în procesul decizional, totuși până în prezent, rolul acestora este încă limitat.
- Statul a depus mai multe eforturi pentru a dezvolta și consolida cooperarea internațională în vederea prevenirii și combaterii ESASC, asigurării asistenței și protecției victimelor, dar și investigării în comun a infracțiunilor. Organele de drept au devenit membri ai platformelor internaționale și au aderat la unele baze de date internaționale, au fost inițiate negocieri privind asistența bilaterală în materie de repatriere și asistență a victimelor și sunt organizate sistematic activități de consolidare a capacităților și schimburi de experiență.

Recomandări

- Asigurarea prelucrării datelor privind toate formele de ESASC de către autoritățile competente în colectarea acestor date.
- Dezvoltarea capacităților specialiștilor privind analiza datelor despre infracțiunile ce constituie ESASC, din perspectiva stării și evoluției diverselor aspecte de combatere a ESASC.

- Elaborarea unui sistem unificat de colectare de date (elaborarea, pilotarea, ajustarea ulterioară). Colectarea acestor date trebuie să se realizeze cu suportul organizațiilor neguvernamentale.
- Îmbunătățirea sistemului de comunicare pe orizontală și verticală între actorii activi în domeniul prevenirii și combaterii ESASC.
- Delimitarea mecanismelor aplicabile copiilor, victime ale abuzurilor și exploatării sexuale, (MIC și SNR) și stabilirea limitelor de aplicare a acestora.
- Monitorizarea și evaluarea documentelor de politici relevante (MIC și SNR) la finele perioadei de implementare.
- Identificarea necesităților de ajustare a Registrului criminologic și criminalistic, dezvoltarea și ajustarea bazei de date, astfel încât aceasta să poată oferi date dezagregate calitative.
- Se recomandă crearea tuturor condițiilor necesare pentru o implicare mai activă a copiilor în elaborarea și implementarea politicilor de prevenire a abuzului și exploatării sexuale față de copii (desfășurarea sesiunilor de instruire a grupurilor de copii privind rolul lor în cadrul Consiliilor/Grupurilor reprezentative din care fac parte, privind riscurile exploatării sexuale/abuzurilor sexuale etc.).

CONCLUZII GENERALE

- Republica Moldova este la o etapă incipientă de dezvoltare a politicilor publice în vederea prevenirii și combaterii ESASC. Acțiunile planificate în lupta împotriva ESASC sunt incluse în mai multe documente de politici publice, iar monitorizarea implementării prevederilor Convenției de la Lanzarote trebuie să se realizeze complex, prin analiza rapoartelor de monitorizare și evaluare a documentelor de politici din domeniul anti-trafic și protecției copilului.
- Copilul supus ESASC este beneficiar a două mecanisme de identificare, intervenție și protecție: SNR și MIC. Includerea copilului, victimă a traficului, ca și beneficiar în ambele mecanisme interdepartamentale și intersectoriale de cooperare creează confuzii în practică.
- Selecția voluntarilor care participă la diferite activități cu copiii nu este restricționată prin prevederi ale cadrului legal care reglementează desfășurarea activității de voluntariat. Excepție o constituie voluntarii care acordă suport victimelor infracțiunii sau participă la activități desfășurate în acest sens, cărora li se vor verifica antecedentele penale.
- Sistemul educațional național a inclus subiectul riscurilor ESASC în cadrul unor programe curriculare obligatorii și facultative doar pentru unele categorii de vârstă. În prezent rămâne aproape irealizabilă sarcina informării despre riscurile ESASC în contextul unei educații sexuale realizate în școli, întrucât cursul de educație sexuală nu este instituționalizat, iar informații despre sănătatea sexuală și a reproducerii este furnizată elevilor în mod sporadic cu suportul societății civile. Subiectul riscurilor asociate utilizării de noi tehnologii informaționale la fel nu este inclus în programele curriculare, decât unele aspecte ce vizează siguranța online pentru clasele V-VI, ceea ce nu este suficient.
- Statul nu a întreprins măsuri menite să prevină riscul comiterii infracțiunilor în rândul persoanelor care au frica de a le comite ori care le-au comis, dar nu au ajuns în vizorul autorităților publice.
- Sectorul privat continuă să aibă un rol pasiv în prevenirea ESASC. Societatea civilă a întreprins eforturi pentru implicarea sectorului turismului în activități de prevenire, însă nu a putut fi asigurată durabilitatea acestor activități. Sectorul privat TIC rămâne a avea ca și prioritate implicarea în activități de educație digitală a copiilor și tinerilor, promovând numai unele produse de control parental.
- Deși au fost organizate mai multe activități de dezvoltare a capacităților jurnaliștilor în scrierea de articole despre subiecte sensibile ce vizează copiii și totodată au fost desfășurate mai multe exerciții de monitorizare a articolelor ce vizează copiii în presă, drepturilor copiilor nu sunt întotdeauna protejate.
- Profesioniștii până în prezent se confruntă cu problema acordării serviciilor de asistență și protecție copiilor, victime ale ESASC, din cauza lipsei unei pregătiri uniforme privind specificul acestor cazuri. Totodată lipsesc servicii specializate, dar și standarde de prestare a acestor servicii.

- Deși a fost aprobată Legea privind reabilitarea victimelor infracțiunii, trebuie dezvoltat și un mecanism de implementare a garanțiilor stipulate în lege.
- Unicul serviciu existent la etapa de urmărire penală și pe parcursul judecării cauzei pentru persoanele bănuite, învinuite sau inculpate de săvârșirea infracțiunilor ce constituie ESASC este cel de elaborare a raportului prezentințial de evaluare psihosocială. Lipsesc servicii necesare pentru copii și adulți la etapa de urmărire penală și pe parcursul judecării cauzei, precum ar fi: servicii de asistență psihologică, de intervenție medicală și de intervenție socială, specificate în Raportul explicativ al Convenției de la Lanzarote ca și exemple de măsuri ce pot fi luate de către State.
- Statul a depus eforturi privind pilotarea unui program de intervenție pentru agresorii sexuali. Acest Program de intervenție psihosocială pentru reducerea riscului de recidivă a agresorilor sexuali care execută o pedeapsă privativă de libertate este destinat atât adulților, cât și copiilor.
- La etapa postpenitenciară, subiecții probațiunii (persoanele eliberate din detenție, condamnate pentru săvârșirea unei infracțiuni prevăzute de Convenția de la Lanzarote) pot beneficia de asistență informațională sau de asistență în accesarea unor servicii. Funcția de resocializare a deținuților nu este realizată pe deplin de către organele de probațiune, deoarece consilierii de probațiune în prezent nu au abilitățile necesare pentru a presta servicii calitative în cadrul programelor de reintegrare socială. Totodată, există unele impedimente de ordin logistic, precum ar fi lipsa spațiului pentru desfășurarea activităților de resocializare ori programul fix de activitate a consilierilor de probațiune și condițiile de salarizare, care nu îi motivează să depășească programul de muncă.
- Evaluarea riscului de recidivă este obligatorie atât la etapa prezentințială, atunci când este întocmit raportul prezentințial, cât și la etapa sentințială. La etapa sentințială riscul de recidivă este solicitat, de obicei, în momentul pregătirii pentru eliberarea deținutului și are importanță în cazurile de eliberare condiționată înainte de termen.
- La etapa prezentințială, consimțământul persoanei de a beneficia de asistență psihosocială este obligatorie. La etapa sentințială există atât programe obligatorii, cât și programe facultative. Programele obligatorii urmăresc scopul schimbării comportamentului infracțional și influențării comportamentului pro-social. Terapiile sociale care urmăresc dezvoltarea unui comportament pro-social sunt de obicei facultative. La etapa postpenitenciară asistența și consilierea se realizează doar cu acordul deținutului, în baza unui contract semnat de ambele părți, urmărindu-se realizarea unui plan de intervenție întocmit de consilierii de probațiune.
- Lipsesc un mecanism unic de colectare și prelucrare de date privind victimele ESASC. Acest lucru se realizează de către mai multe autorități publice în limita competenței lor. Pe de o parte, Comitetul național pentru combaterea traficului de ființe umane are sarcina de a colecta datele la nivel național cu privire la traficul de ființe umane și traficul de copii, dar și de a le analiza. Pe de altă parte, în cadrul mecanismului intersectorial de cooperare, la fel sunt colectate date cu privire la cazurile sesizate de abuz și exploatare sexuală, dar datele colectate sectorial în prezent nu sunt analizate, iar în lipsa unor indicatori unici și a datelor dezagregate, nu este posibilă analiza calitativă a acestora.
- În lipsa unui mecanism de colectare de date la nivel național practic este imposibilă observarea și evaluarea fenomenului exploatării sexuale și abuzurilor sexuale comise asupra copiilor (cu excepția cazurilor de trafic de copii). La fel, nu există o entitate specializată în analiza datelor privind infracțiunile de ESASC.
- Implicarea copiilor în procesul decizional în Republica Moldova este la etapă incipientă. Există mai multe inițiative și exemple de asociere a copiilor în scopul participării în procesul decizional, totuși până în prezent rolul acestora este încă limitat. Copiii nu se implică în elaborarea și implementarea politicilor ce vizează ESASC.
- Statul a depus mai multe eforturi pentru a dezvolta și consolida cooperarea internațională în vederea prevenirii și combaterii ESASC, asigurării asistenței și protecției victimelor, dar și investigării în comun a infracțiunilor. Organele de drept au devenit membri ai platformelor internaționale și au aderat la unele baze de date internaționale, au fost inițiate negocieri privind asistența bilaterală în materie de repatriere și asistență a victimelor și sunt organizate sistematic activități de consolidare a capacităților și schimburi de experiență.

- Sectorul privat (TIC, turism, transport, financiar-bancar) nu se implică în elaborarea și implementarea politicilor privind prevenirea și combaterea ESASC. Lipsește practica elaborării normelor de auto-reglementare de către companiile private în scopul prevenirii ESASC.
- Nu există servicii la nivel local care să acorde asistență copiilor, victime ale ESASC: servicii de recuperare psihologică a copilului-victimă, centre de plasament temporar în cazuri de urgență.
- Cadrul legal nu stabilește dreptul copiilor, victime ale ESASC, de a beneficia de programe de asistență, în lipsa cunoașterii cu certitudine a vârstei victimei, când există prezumția vârstei minore a acesteia (cu excepția cazurilor de trafic de copii).
- Cadrul legal nu impune asistența de urgență obligatorie a rudelor apropiate copilului-victimă. Părintele poate beneficia de asemenea asistență doar în cazul plasamentului temporar împreună cu copilul.

RECOMANDĂRI GENERALE

- Organizarea continuă și sistematică a instruirilor cu scop de sensibilizare privind ESASC pentru profesioniștii din sistemul educativ, sănătate, protecție socială, poliție, justiție, sport, cultură și divertisment. O atenție deosebită trebuie acordată și programelor de formare continuă, care creează pârgii de desfășurare organizată a activităților de formare. Instruirile trebuie să aibă ca scop îmbunătățirea asistenței acordate copiilor-victime, cunoașterea procedurilor sectoriale și intersectoriale de cooperare și încurajarea atitudinii pro-active în rândul specialiștilor care interacționează cu copiii.
- Desfășurarea activităților în scopul abilitării părinților în asigurarea unei educații sexuale corespunzătoare copiilor, dar și în dezvoltarea competențelor lor de comunicare cu copiii despre riscurile ESASC.
- Continuarea eforturilor de educare în școli a copiilor și tinerilor privind riscurile ESASC și sfaturi pentru a se proteja și a cere ajutor. Dat fiind caracterul complex al acestui subiect, informarea despre aceste riscuri trebuie realizată în paralel cu activitățile de informare despre utilizarea în siguranță a Internetului de către copii și cu cursurile de educație sexuală, toate adaptate nivelului de dezvoltare a copilului.
- Dezvoltarea serviciilor de consiliere pentru persoanele care se simt atrase de copii și adolescenți și au frica de a comite una din infracțiunile prevăzute de Convenția de la Lanzarote. Aceste servicii trebuie diferențiate de serviciile de asistență a persoanelor care deja au calitate de bănuț, învinuit/inculpat sau condamnat (specificate la Capitolul III), deoarece scopul serviciilor de intervenție preventivă este acela de a preveni săvârșirea infracțiunilor.
- Întrucât sectorul privat în prezent nu se implică la etapa de elaborare și implementare a politicilor ce vizează ESASC, se recomandă desfășurarea activităților de sensibilizare pentru reprezentanții companiilor private TIC, turism și transport. Autoritățile publice ar trebui să formuleze unele recomandări prin care să încurajeze sectorul privat să ia poziție față de fenomenul ESASC prin elaborarea unor norme de auto-reglementare.
- Dezvoltarea politicilor organizaționale de protecție a drepturilor copiilor de către companiile private și organizațiile neguvernamentale (TIC, turism, avia ș. a.). Acestea pot fi Coduri de Conduită, al căror scop să fie prevenirea ESASC și promovarea interesului superior al copilului în activitățile de zi cu zi. Ele trebuie adaptate specificului domeniului de activitate al companiei sau organizației neguvernamentale. În contractele individuale de muncă pot fi stabilite clauze care să prevadă toleranța zero față de ESASC și obligațiunea normativă a angajaților de a respecta această clauză.
- Operarea modificărilor în cadrul legal care să stabilească limite în comunicarea dintre specialiști cu privire la cazurile suspecte de ESASC. Legiuitorul trebuie să indice concret infracțiunile care ar permite derogarea de la păstrarea secretului profesional și condițiile în care aceasta se poate realiza.
- Dezvoltarea serviciilor la nivel local, care să acorde asistență copiilor, victime ale ESASC: servicii de recuperare psihologică a copilului-victimă, centre de plasament temporar în cazuri de urgență.
- Modificarea cadrului legal în vederea stabilirii obligativității asigurării tuturor măsurilor de protecție garantate minorilor, victime ale tuturor formelor de ESASC, în cazul când nu se cunoaște cu exactitate vârsta victimei, dar există prezumția vârstei minore a acesteia.

- Dezvoltarea cadrului normativ pentru implementarea Legii nr. 137 din 29.07.2016, luând în considerare necesitățile victimelor ESASC.
- Susținerea funcționării serviciilor de asistență telefonică și online pentru copiii-victime.
- Evaluarea implementării programului de intervenție psihosocială pentru reducerea riscului de recidivă a agresorilor sexuali care execută o pedeapsă privativă de libertate și, în baza constatărilor, adaptarea și instituționalizarea acestui program.
- Dezvoltarea serviciilor disponibile la etapa urmăririi penale pentru copiii sau adulții care au săvârșit infracțiunile prevăzute de Convenția de la Lanzarote. În acest sens ar putea fi modificată Legea cu privire la probațiune, care să stabilească inclusiv această categorie în rândul beneficiarilor sistemului de probațiune.
- Întrucât în prezent evaluarea psihologică a copiilor în conflict cu legea se poate realiza la solicitare de către specialiștii din cadrul serviciilor psihosociale raionale, se recomandă abilitarea psihologilor în acordarea asistenței agresorilor sexuali și punerea la dispoziția acestora a instrumentelor de care ar avea nevoie pentru a presta servicii de evaluare psihologică calitativă.
- Evaluarea riscului de recidivă la etapa sentințială chiar de la începutul ispășirii pedepsei cu detenția, deoarece aceasta l-ar putea motiva pe deținut să participe la mai multe programe care i-ar schimba comportamentul infracțional.
- Asigurarea prelucrării și analizei datelor privind toate formele de ESASC de către autoritățile competente în colectarea acestor date.
- Dezvoltarea capacităților specialiștilor privind analiza datelor referitoare la infracțiunile ce constituie ESASC din perspectiva stării și evoluției diverselor aspecte de combatere a ESASC.
- Elaborarea unor indicatori și categorii dezagregate în baza cărora să fie colectate datele despre ESASC, ceea ce ar permite ulterior analiza calitativă a acestor date. Datele compilate trebuie să permită clasificarea lor (pe sex, vârstă, forma abuzului sau exploatării etc.). În acest context este necesară identificarea autorității/entității responsabile de prelucrarea datelor colectate.
- Îmbunătățirea sistemului de comunicare pe orizontală și verticală între actorii activi în domeniul prevenirii și combaterii ESASC.
- Delimitarea mecanismelor de cooperare multidisciplinară și intersectorială aplicabile copiilor, victime ale ESASC, (MIC și SNR) și stabilirea limitelor de aplicare a acestora.
- Identificarea necesităților de ajustare a Registrului criminologic și criminalistic, dezvoltarea și ajustarea bazei de date, astfel încât aceasta să poată oferi date dezagregate calitative despre infracțiunile ce constituie ESASC.
- Se recomandă crearea tuturor condițiilor necesare pentru o implicare mai activă a copiilor în elaborarea și implementarea politicilor de prevenire a ESASC (desfășurarea sesiunilor de instruire a grupurilor de copii despre rolul lor în cadrul Consiliilor/Grupurilor reprezentative din care fac parte privind riscurile ESASC).
- Întrucât Planul de acțiuni pentru anii 2016-2020 privind implementarea Strategiei Naționale pentru protecția copilului pe anii 2014-2020 include mai multe acțiuni care urmează a fi realizate în scopul prevenirii și combaterii tuturor formelor de abuz și exploatare față de copii, inclusiv a ESASC, se recomandă evaluarea la finele anului 2020 a gradului lor de implementare.
- Elaborarea unui document de politici distinct care să includă toate acțiunile planificate în vederea prevenirii și combaterii ESASC.

Resurse informaționale

Acte internaționale

1. Convenția Consiliului Europei pentru protecția copiilor împotriva exploatării sexuale și a abuzurilor sexuale, Lanzarote, 25 octombrie 2007.
2. Recommendation Rec (2005)5 of the Committee of Ministers to Member States on the Rights of Children Living and Residential Institution.
3. Recommendation CM/Rec(2012)2 of the Committee of Ministers to member States on the participation of children and young people under the age of 18.
4. Recommendation CM/Rec(2009)10 of the Committee of Ministers to member states on integrated national strategies for the protection of children from violence, adopted by the Committee of Ministers on 18 November 2009 at the 1070bis meeting of the Ministers' Deputies.
5. Recommendation Rec(2001)16 of the Committee of Ministers to member states on the protection of children against sexual exploitation, adopted by the Committee of Ministers on 31 October 2001 at the 771s meeting of the Ministers Deputies.

Cadrul legal național

6. Legea nr. 263 din 19.12.2011 cu privire la ratificarea Convenției Consiliului Europei pentru protecția copiilor împotriva exploatării sexuale și a abuzurilor sexuale. (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2012, nr. 21-24, art. 56.)
7. Legea nr. 140 din 14.06.2013 privind protecția specială a copiilor aflați în situație de risc și a copiilor separate de părinți. (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2013, nr. 167-172, art. 534.)
8. Legea nr. 241 din 20.10.2005 privind prevenirea și combaterea traficului de ființe umane. (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2005, nr. 164-167, art. 812.)
9. Legea nr. 137 din 29.07.2016 cu privire la reabilitarea victimelor infracțiunilor. (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2016, nr. 293-305, art. 618.)
10. Legea nr 8 din 14.02.2008 cu privire la probațiune. (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2008, nr. 103-105, art. 389.)
11. Legea nr. 338 din 15.12.1994 privind drepturile copilului. (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1995, nr. 13, art. 127.)
12. Legea nr. 320 din 27.12.2012 cu privire la activitatea Poliției și statutul polițistului. (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2013, nr. 42-47, art. 145.)
13. Legea voluntariatului, nr. 121 din 18.06.2010. (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2010, nr. 179-181, art. 608.)
14. Legea nr. 30 din 07.03.2013 cu privire la protecția copiilor împotriva impactului negativ al informației. (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2013, nr. 69-74, art. 221.)
15. Legea nr. 837 din 17.05.1996 cu privire la asociațiile obștești. (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2007, nr. 153-156BIS.)

Cadrul normativ național

16. Hotărârea Guvernului nr. 835 din 04.07.2016 cu privire la aprobarea Planului de acțiuni pentru anii 2016-2020 privind implementarea Strategiei pentru protecția copilului pe anii 2014-2020. (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2016, nr. 204-205, art. 905.)
17. Hotărârea Guvernului nr. 52 din 17.01.2013 privind aprobarea Regulamentului-cadru cu privire la organizarea și funcționarea Serviciului social Casă comunitară pentru copii în situație de risc. (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2013, nr. 15-17, art. 90.)

18. Hotărârea Guvernului nr. 270 din 08.04.2014 cu privire la aprobarea Instrucțiunilor privind mecanismul intersectorial de cooperare pentru identificarea, evaluarea, referirea, asistența și monitorizarea copiilor victime și potențiale victime ale violenței, neglijării, exploatării și traficului. (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2014, nr. 92-98, art. 297.)
19. Hotărârea Guvernului nr. 898 din 30.12.2015 pentru aprobarea Regulamentului-cadru cu privire la organizarea și funcționarea Serviciului de asistență și protecție a victimelor traficului de ființe umane și a standardelor minime de calitate. (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2016, nr. 2-12, art. 5.)
20. Hotărârea Guvernului nr. 1356 din 03.12.2008 cu privire la aprobarea Structurii Sistemului Informațional Automatizat „Asistența Socială”. (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2008, nr. 221-222, art. 1378.)
21. Hotărârea Guvernului nr. 890 din 20.07.2016 cu privire la aprobarea Planului de acțiuni al Guvernului pentru anii 2016-2018. (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2016, nr. 217-229, art. 966.)
22. Ordinul nr. 970 din 11.10.2013 al Ministerului Educației de aprobare a Standardelor de calitate pentru instituțiile de învățământ primar și secundar general din perspectiva școlii prietenoase copilului.
23. Ordinul nr. 445 din 09.06.2015 al Ministerului Sănătății cu privire la aprobarea Instrucțiunii metodice privind intervenția instituțiilor medicale în identificarea, evaluarea, referirea, asistența și monitorizarea cazurilor de violență, neglijare, exploatare și trafic al copilului.
24. Ordinul nr. 19/17 din 26 ianuarie 2015 al Ministerului Afacerilor Interne pentru aprobarea Tabelului de indicatori pentru colectarea datelor statistice privind minorii.
25. Ordinul Șefului Inspectoratului General de Poliție nr. 79 din 28 aprilie 2015.
26. Regulament privind formarea inițială și absolvire, aprobat la ședința Consiliului INJ din 21.06.2007.
27. Metodologie privind asistența psihosocială la etapa prezentințială, aprobată prin Ordinul OCP nr. 163 din 16.12.2013.
28. Deciziei CCA nr. 74 din 12 iunie 2014.
29. Rapoarte de activitate/rapoarte explicative/tematice
30. Ghid pentru parlamentari. Convenția privind protecția copiilor împotriva exploatării sexuale și a abuzurilor sexuale (Convenția de la Lanzarote). Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei, Secretariatul Comisiei pentru probleme sociale, sănătate și familie, 2011.
31. Raportul de activitate iulie 2012 – august 2013 al Consiliul de Presă din Republica Moldova.
32. Borbala Koo, Mihail Stratila, Victoria Ciubotaru. Raport de evaluare finală a Strategiei Naționale a Sănătății Reprodusei 2005-2015.
33. Raportul național asupra politicii de prevenire și combatere a traficului de ființe umane pentru anul 2015. Comitetul Național pentru Combaterea Traficului de Ființe Umane, Secretariatul Permanent, Chișinău, 2016.
34. „Monitorizarea situației în domeniul traficului de ființe umane – analiza stării și dinamicii infracționale pentru anul 2015”. Centrul pentru Combaterea Traficului de Persoane, INI al IGP al MAI, Chișinău, 2016.
35. Rusu Vitalie, Țurcan Arina. Ghidul avocatului care acordă asistență juridică garantată de stat copiilor victime și martori în procesul penal. Chișinău, 2015.
36. Crescenco Tatiana. Raport tematic: Analiza situației pe țară privind documentarea copiilor cu adevăruri de naștere (pct. 7 din Planul de acțiuni al Serviciului protecției drepturilor copilului pentru anul 2013). CpDOM, Chișinău, 2013.
37. Explanatory Report Council of Europe Convention of the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse, adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe at its 1002nd meeting held at its Deputies' level, on 12 July 2007.

Resurse online

1. <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168058cdfd>
2. http://worldjusticeproject.org/sites/default/files/media/wjp_rule_of_law_index_2016.pdf
3. http://particip.gov.md/public/documente/141/ro_3621_HG-Planul-de-actiuni-siguranta-online.pdf
4. http://www.justice.gov.md/public/files/transparenta_in_procesul_decizional/consultatii_publice/Nota_informativa_dupa_avizare_final.pdf
5. <http://cnpac.org.md/uploaded/Publicatii/Rapoarte%20anuale/Raport%20CNPAC%202015.pdf>
6. http://antitrafic.gov.md/public/files/Raport_naional.pdf
7. http://www.mts.gov.md/sites/default/files/document/attachments/codul_deontologic_al_profesorului-antrenor.pdf
8. http://www.edu.gov.md/sites/default/files/ups_i.creanga2016_0.pdf
9. <http://academy.police.md/assets/images/pict/2016/graf-curs-perf.jpg>
10. http://www.cnpdc.gov.md/sites/default/files/document/attachments/materialele_sedintei_1-2014.pdf
11. http://www.mmpsf.gov.md/sites/default/files/document/attachments/snr3223_0.pdf
12. <http://particip.gov.md/proiectview.php?l=ro&idd=3317>
13. <http://www.ccrm.md/libview.php?l=ro&idc=2&id=5636&t=/precctentr/novocti/Auditul-Sistemului-Informational-Automatizat-Asistenta-Sociala/>
14. http://cnpac.org.md/uploaded/Publicatii/PDF/BULETINE/Buletin_Impact_2014_ro.pdf
15. http://www.cna.md/public/files/rapoarte_expertiza/pr.lege04.01.16executarepenal.pdf
16. <http://www.consiliulong.md/wp-content/uploads/2015/04/Strategia-de-Dezvoltare-a-Societ---ii-Civile-din-Republica-Moldova-2012-2015.pdf>

Anexa 1. Informație statistică privind numărul infracțiunilor cu caracter sexual comise asupra minorilor în perioada 2012-2016. Sursa: MAI

Tipul infracțiunii / Perioada	2012	2013	2014	2015	2016
Art. 171 CP RM (Violul)	108	71	81	73	65
Art. 172 CP RM (Acțiuni violente cu caracter sexual)	51	29	29	35	34
Art. 174 CP RM (Raport sexual cu o persoană care nu a împlinit vârsta de 16 ani)	74	48	75	129	86
Art. 175 CP RM (Acțiuni perverse)	31	14	26	86	19
Art. 1751 CP RM (Ademenirea minorului în scopuri sexuale)	0	0	0	0	0
Art. 201 CP RM (Incestul)	0	10	1	0	0
Art. 206 CP RM (Traficul de copii)	15	10	17	48	27
Art. 2081 CP RM (Pornografia infantilă)	0	3	1	18	1
Art. 2082 CP RM (Recurgere la prostituția practică de un copil)	0	0	0	0	1

Anexa 2. Informație statistică privind infracțiunile prevăzute la art. 172, alin. (2), lit. b), art. 175, art. 1751, art. 2081 CP RM, săvârșite în mediul online în perioada 2012-2016. Sursa CCCI

Anul/Articol	2012	2013	2014	2015	2016
Art. 172, alin. (2) CP (Acțiuni violente cu caracter sexual)	0	0	1	0	0
Art. 175 CP (Acțiuni perverse)	1	0	9	42	2
Art. 1751 CP (Ademenirea minorului în scopuri sexuale)	0	0	0	0	0
Art. 2081 CP (Pornografia infantilă)	5	15	17	17	29

Anexa 3. Lista specialiștilor intervievați

Țăruș Corneliu, Ministerul Muncii, Protecției Sociale și Familiei

Cristian Elena, Ministerul Justiției

Morari Galina, Ministerul Sănătății

Josanu Rodica, Ministerul Educației

Lesnic Cristina, Ministerul Afacerilor Interne

Buzatu Daniela, Direcția ordine publică/Secția protecția copii, Inspectoratul General al Poliției

Putere Alexandru, Centrul pentru Combaterea Crimelor Informatice

Decteariov Artur, Centrul pentru Combaterea Crimelor Informatice

Gornea Mariana, Procuratura Generală

Nenița Valentina, Ministerul Afacerilor Externe și Integrării Europene

Cușcă Andrei, Ministerul Tehnologiei Informației și Comunicațiilor

Adam Iulia, Departamentul Instituției Penitenciare

Verbițchi Vitalie, Agenția pentru Protecția Moralității

Onceanu-Hadârcă Mariana, Consiliul Coordonator al Audiovizualului

Balan Liliana, Direcția Municipală pentru Protecția Drepturilor Copilului

Gârbu Aliona, Inspectoratul Național de Probațiune

Tentiuc Tamara, Instituția Ombudsman pentru Protecția Drepturilor Copilului

Corețchi-Mocanu Rodica, Centrul Național de Prevenire a Abuzului față de Copii

Gavriliuc Cezar, Centrul de Informare și Documentare privind Drepturile Copilului din Moldova

Crodu Angela, AO „Lumos”

Lungu Diana, Asociația Presei Independente

Rabei Olga, Institutul de Reforme Penale

Țurcan Arina, Institutul de Reforme Penale

Sirețanu Victoria, Asociația Națională a Companiilor Private TIC

Chirtoacă Ilie, Centrul de Resurse Juridice din Moldova

Ianachevici Mariana, AVE „Copii”

Revenco Ana, AO Centrul Internațional pentru Protecția și Promovarea Drepturilor Femeii „La Strada”

Fomina Tatiana, AO Centrul Internațional pentru Protecția și Promovarea Drepturilor Femeii „La Strada”

Anexa 4. Date despre interviurile semi-structurate realizate

Interviu semi-structurat nr. 1.	Organizație neguvernamentală
Interviu semi-structurat nr. 2.	Autoritate publică
Interviu semi-structurat nr. 3.	Autoritate publică
Interviu semi-structurat nr. 4.	Organizație neguvernamentală
Interviu semi-structurat nr. 5.	Organ de drept
Interviu semi-structurat nr. 6.	Instituție publică
Interviu semi-structurat nr. 7.	Autoritate publică
Interviu semi-structurat nr. 8.	Autoritate publică
Interviu semi-structurat nr. 9.	Organizație neguvernamentală
Interviu semi-structurat nr. 10.	Organizație neguvernamentală
Interviu semi-structurat nr. 11.	Instituție publică
Interviu semi-structurat nr. 12.	Organizație neguvernamentală
Interviu semi-structurat nr. 13.	Organizație neguvernamentală
Interviu semi-structurat nr. 14.	Autoritate publică
Interviu semi-structurat nr. 15.	Instituție publică
Interviu semi-structurat nr. 16.	Autoritate publică
Interviu semi-structurat nr. 17.	Organ de drept
Interviu semi-structurat nr. 18.	Organizație neguvernamentală
Interviu semi-structurat nr. 19.	Instituție publică
Interviu semi-structurat nr. 20.	Organizație neguvernamentală
Interviu semi-structurat nr. 21.	Autoritate publică
Interviu semi-structurat nr. 22.	Autoritate publică
Interviu semi-structurat nr. 23.	Autoritate publică
Interviu semi-structurat nr. 24.	Organ de drept
Interviu semi-structurat nr. 25.	Organizație neguvernamentală

